

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Освітня програма

«Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ
ХРИСТИЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ «ДІТЕЙ ВУЛИЦІ»**

Студентки 6-го курсу
Зоряни Захарчишин

Науковий керівник:
Анна Шиделко
к. соц. н., доцент

Львів-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ХРИСТИЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЯК ДУХОВНА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ	7
1.1. Історико-теоретичні підходи застосовування духовно-релігійних традицій в українській освіті.....	7
1.2. Значення християнського виховання.....	10
1.3. Мета та принципи християнського виховання дітей в сім'ї.....	12
1.4. Основи християнського виховання в сучасній школі.....	14
Висновки до першого розділу.....	17
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АСОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА «ДІТИ ВУЛИЦІ»	19
2.1. Аналіз базових понять дослідження.....	19
2.2. «Діти вулиці» як аномалія світу дитинства: наукові розвідки вчених.....	24
2.3. Правові засади мінімізації явища «діти вулиці» в Україні.....	28
2.4. Специфіка, причини, тенденції явища «діти вулиці».....	35
Висновки до другого розділу.....	38
РОЗДІЛ 3. МІНІМІЗАЦІЯ ЯВИЩА «ДІТИ ВУЛИЦІ» НА ЗАСАДАХ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ	41
3.1. «Запобіжна система» виховання й педагогічне мислення св. Івана Боско.....	41
3.2. Просвітницько-виховна діяльність блаженного О. Піно (Джузеппе) Пульїзі з «дітьми вулиці».....	45
3.3. Досвід «Кризового центру «діти вулиці» «Карітас-Львів УГКЦ» щодо християнського виховання	49
3.4. Практика соціального служіння протестантів у християнському вихованні «дітей вулиці».....	52
Висновки до третього розділу.....	57
ВИСНОВКИ	59

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
--	-----------

ВСТУП

Актуальність дослідження: Обрана тема є архиактуальною через високі показники статистичних даних щодо «дітей вулиці». За підрахунками МВС України офіційно нараховують близько 70 тис. «дітей вулиці». Передусім, «дітьми вулиці» стають, діти з кризою сімейних взаємин, появою неблагополучних сімей, послабленням виховної функції сім'ї, злочинністю дорослих, високим рівнем смертності населення, діти, чиї батьки ведуть асоціальний спосіб життя, страждають на алкоголізм чи є наркозалежними. На вулиці опиняються і діти трудових мігрантів, діти батьків, які не мають певного місця проживання, діти жінок, які займаються проституцією тощо. Державні програми щодо подолання цього негативного явища, де-факто, не завжди отримують позитивний результат. Натомість є моделі та способи превенції та соціальної роботи з даною категорією дітей на засадах християнської моралі. Дані моделі надають можливість дітям ресоціалізуватися у суспільстві, повернути віру в себе, жити у дусі поваги до права та не порушувати норм і правил загальноприйнятих у соціумі, а також мінімізують явище підліткової злочинності. Актуальність теми магістерської роботи полягає в необхідності розкриття особливостей соціально-педагогічної роботи й християнського виховання з «дітьми вулиці» на основі досвіду діючих практик.

Проблематика дослідження. Проблематика дослідження полягає в гострій асоціалізації колишніх «дітей вулиці» та їхньому небажанні йти на контакт після набутого негативного досвіду. Це обумовлено віковими та психологічними особливостями даної групи. Варто зазначити, що без формування системи цінностей ресоціалізація для даної категорії буде складною через деморалізаційні виклики у суспільстві.

Об'єкт дослідження – процес християнського виховання дітей вулиці.

Предмет дослідження – практичні основи організації соціально-педагогічної роботи з дітьми вулиці на християнських засадах.

Мета дослідження: Метою даної роботи є висвітлення соціально-педагогічних аспектів виховання «дітей вулиці» на засадах християнського

виховання та моральності, а також окреслення моделей мінімізації даного явища на засадах християнського виховання.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети поставлено такі **завдання**:

1. Висвітлити історико-теоретичні підходи духовно-релігійних традицій в українській освіті.
2. Проаналізувати наукові розвідки вчених щодо асоціального явища «діти вулиці», як анорму світу дитинства.
3. Представити змістові характеристики базових понять та категорій дослідження; з'ясувати специфіку, причини та тенденції явища «діти вулиці».
4. Окреслити «запобіжну систему» виховання й педагогічне мислення св. Івана Боско, просвітницько-виховну діяльність блаженного О. Піно (Джузеппе) Пульїзі з «дітьми вулиці».
5. Описати практики: «Кризового центру «діти вулиці» «Карітас-Львів УГКЦ» щодо християнського виховання; соціального служіння протестантів у християнському вихованні «дітей вулиці».

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використано комплекс методів: метод оглядово-аналітичний (огляд та аналіз сучасної зарубіжної та вітчизняної літератури на тему виховання «дітей вулиці»: оглядово-порівняльний (порівняння трактувань щодо порівняння зарубіжних та вітчизняних статей щодо досліджуваної теми); теоретичний (узагальнення психологічних праць, наукових статей, дисертацій та авторефератів щодо, аналіз новітніх суджень щодо соціально-педагогічних аспектів християнського виховання «дітей вулиці»).

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні спроби цілісного авторського дослідження обраної теми, а також в аналізі соціально-педагогічних аспектів християнського виховання «дітей вулиці»; обґрунтуванні доцільності й ефективності моделей духовного супроводу «дітей вулиці»; висвітленні впливу християнського виховання «дітей вулиці» на їхнє становлення й розвиток як особистостей.

Структура і обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів,

висновків до них і загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ХРИСТИЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЯК ДУХОВНА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

1.1. Історико-теоретичні підходи застосовування духовно-релігійних традицій в українській освіті

Українці здавна славилися своєю глибою вірою і ціннісними орієнтирами. В українській свідомості релігія відіграє надзвичайно важливу роль, а у деяких випадках навіть асоціюється із державністю і самоідентичністю.

Знаючи з історії, що Україна пройшла складний і багатовіковий шлях до державності, так само і духовно-релігійні традиції зазнавали трансформацій.

Найпершим періодом є період Київської Русі. У ранньому періоді велике значення відігравали обрядовість та сімейне виховання, саме з сім'ї починалося релігійне виховання. Матері з дитинства розповідали дітям про обряди і свята, про божества і які дари необхідно їм приносити для кращого врожаю чи погоди. Обрядові дійства сформували певну циклічність, велику фольклорну спадщину і традиції. Тоді під звичаєм розуміли складову обрядовості, яка слугує вдосконаленню особистості, а також усталений спосіб поведінки. Якість формування християнських цінностей залежить від способу життя. Коли людина робить добрі вчинки, є доброзичливою, є духовно самовизначеною, проявляє відповідальність за наслідки своїх дій. Для цього періоду найбільш характерними рисами були: покаєння, милосердя, вдячність і доброзичливість¹.

Князь Володимир Монамах своє повчання написав у зрілому віці, однак адресоване воно не тільки дітям, а й всім жителям Київської Русі. Він вважав, що діти мають виховуватися на позитивному прикладі батьків, дідів. Найголовнішим засобом виховання князь вважав освіту. У своєму «Повчанні»

¹ С. К. Стефанюк *«Християнська педагогіка: Плекання кращих людських чеснот. Навчальний посібник. — Харків, видавництво «Кроссруд». — 2010, с. 67.*

князь заохочує любити Батьківщину, захищати її від ворогів, бути сміливим, працювати над собою, допомагати ближнім, жаліти сиріт і вдів, поважати старших.

Також значну увагу князь приділяє нормам і правилам поведінки. На його думку, особиста поведінка дорослих у межах певних правил і є критерієм вихованості, а етикет і манери є залежні від моральних норм².

Щодо релігійного виховання козаків то воно починалося з колиски. Восьмого дня після народження дитину хрестили і давали ім'я, тільки ім'я обов'язково мало бути якогось святого. Коли у дитини з'явилися перші зуби, її везли верхи на коні до церкви і служили молебень Івану Воїну, щоб хлопчина ріс справжнім козаком і захисником Церкви. Окрім того, кожному козаку з дитинства наказували любити та шанувати батьків, головним авторитетом у родині був батько, який навчав дитину мужності та відваги.

Значну роль у духовному розвитку козаки приділяли моральному вихованню, любові до рідної землі, пошану до рідного краю, гостинності, миролюбності, правдомовства, дружбі.

Варто зазначити, що релігійне життя козаків впливало на їхній світогляд і на формування якісного молодого покоління. Духовні звичаї козаків мають релігійне підґрунтя, тому що для козаків поняття воля, майбутнє є невіддільними від Бога. Вирушаючи в похід козаки молилися Святій Покрові та Св. Миколаю, просячи ласки повернутися живими з походу. На Січі існував звичай перед обідом молитися і читати Святе Письмо. Молилися козаки також і Юрію Побідоносцю, щоб оберігав Україну, надавав сили для боротьби з ворогами.

Козаки мали багато звичаїв і традицій, а також писаних і неписаних законів. Вони були об'єднані високими ідеалами, бойовою звитягою, цілеспрямованістю, згуртованістю, жертовністю і жагою до перемоги. Козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю і вершиною національного

² Катерина Шафран. *Повчання В. Мономаха дітям як поради батькам для доброго виховання дітей*. № 6(145), червень 2012

менталітету. Основними її елементами є козацька ідеологія, філософія, мораль, етика, світогляд та особливий козацький характер.

Використовуючи козацьку духовність молодь звільнялася від рабської психології, ставала самостійною, переставала бути слабодохою, покидала політичне прислужництво. У духовному житті педагогіка козаків на перше місце ставила лицарську честь і звитягу, кодекс благородної особистості. Тому кожен козак плекав у собі шляхетні якості, які і до сьогодні залишаються актуальними³.

Корифей педагогіки К. Ушинський наголошував, що духовність формується за допомогою двох речей виховання і науки. Учень має бути активним учасником процесу навчання, саме бажання навчатися стає рушійною силою для інтелектуального, естетичного, морального та духовного росту.

За його переконаннями, найбільший вплив і формуючу силу для простого народу має Церква. Саме церква навчає молитви, мотивує вчиняти діла милосердя, бути добрими, справедливими та поважати інших. Церква підносить людину з землі до вищого ступеня самосвідомості. Окрім того важливі також методи, які педагог використовує для створення виховного впливу. Якщо правильно організувати життя учня і спонукати його до активного розвитку, то це спонукає його для формування самосвідомості і кращого духовного росту⁴.

Г. Ващенко проаналізувавши український ідеал людини дійшов висновку, що ідеальна людина – глибоко релігійна людина. У душі українців поєднані віра в Бога і любов до свого народу, найбільшою чеснотою є вірність Богові і Батьківщині. Вчений зазначав, що гармонійне виховання молоді можливе під гаслом служба Богові і Батьківщині. На основі високих ідеалів має бути сформована вольова особистість, яка має прагнення до високої мети, є морально стійкою, не зневірюється тобто міцна, суцільна особистість. А високого релігійно морального рівня можна досягнути тільки шляхом реалізації

³ *Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти*. Збірник статей. Кам'янець-Подільський. 2018. Подільський. 2018.

⁴ Ушинський, К.Д. *О нравственном элементе в русском воспитании* / К. Д. Ушинский // Избранные произведения. М. ; Л., 1946. С. 148–195.

вчення Христа. Риси християнського виховного ідеалу були подані у Євангелії та посланнях апостолів. Як вказує вчений «євангельський виховний ідеал має на собі печать вічності»⁵.

У період Радянського Союзу християнське виховання було забороненим, влада намагалася стерти з свідомості людей високі ідеали перетворивши їх на сіру масу. Однак із здобуттям Україною незалежності все докорінно змінюється, заново починається християнське виховання у сім'ях, у школах з'являється предмет «Основи християнської етики».

Отже, можемо зробити висновок, що християнське виховання супроводжувало українців на кожному історичному етапі, вносило свої корективи і формувало якісно нових лідерів і мислителів.

1.2. Значення християнського виховання

Зародження християнства поклало початок формуванню нового етапу у педагогіці. Головна мета християнського виховання – це наслідування Христа, життя згідно з Божими Заповідями. Християнське виховання спрямоване не тільки на здобуття зрілості, але на усвідомленні спасіння і тих дарів і можливостей, якими людину обдарував Господь.

Одними з елементів християнського виховання є: свідомість особистості, емоційна сфера, навички та звички у поведінці. До структурних елементів процесу виховання є мета, зміст, завдання і методика, результати.

До принципів християнського виховання належать:

- принцип не насилля;
- принцип своєчасності;
- принцип єдності педагогічних впливів;
- принцип відповідальності;
- принцип любові⁶.

⁵ Ващенко Григорій. *Виховний ідеал* // Полтавський вісник. 1994. с. 94

⁶ Івах С. М. *Принципи та методи християнського виховання* // Дрогобич, 2008. 136 с

Результатом християнського виховання має стати надбання системи орієнтирів, які сформуують фундамент моральних якостей людини. Ці орієнтири відображаються у зовнішній поведінці, а не відносяться до переліку дозволених чи не дозволених речей. Людина є сформованою з моменту коли почне розрізняти поняття добра і зла, а також навчиться керувати своєю волею. Тоді людина стає спроможною творити діалог зі світом при цьому не втрачаючи власного сумління.

Християнське виховання є персоналістичним і має свої норми. Його базу становлять Євангельські засади. Центром християнського виховання є любов, до ближнього, до Бога, відчуття духовного братерства та синівства. Усі християни, які прагнуть стати Божими дітьми мають право на християнське виховання.

Починати християнське виховання потрібно з дитинства, з гармонії внутрішнього світу поступово формуючи свідомість християнина, але не привчати до монотонного виконання правил поведінки у церкві і звичаїв. Необхідно шукати діалог з дітьми, формувати у них почуття довіри, а не вдаватися до заборон і покарань. Приписи релігійного виховання застерігають батьків від неправильного виховання. Це проявляється у тому, що діти з легкістю виконують християнські правила поведінки на людях, але залишившись на самоті застосовують і вдаються до зовсім протилежних правил, тим самим породжуючи лицемірство. Якщо несвоєчасно почати формувати у дитини високі цілі життя, надати надто правильні приклади, які дитині важко засвоїти, то у неї немає ще можливостей самостійно прийняти рішення, тому вона робить вигляд, що засвоїла, тобто підтримує зовнішній образ який вимагають від неї дорослі.

З прийняттям Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 році, в якому регламентується діяльність та права релігійних організацій, роль християнського виховання на території України переходить на інший етап розвитку й поширення.

Катехизм УГКЦ «Христос наша Пасха» вказує, що виховна місія Церкви у тому, щоб звіщати дорогу спасіння та допомагати зростати у Христі. Це виховання має здійснюватися через літургійне життя, через катехизу. Саме для цього Церква створює католицькі школи різного рівня та університети, щоб майбутні покоління могли зростати у християнській свідомості⁷.

1.3. Мета та принципи християнського виховання дітей в сім'ї

Найбільший вплив на виховання людини здійснює її оточення, саме від нього залежить якою людиною стане далі. Саме тому сім'ю досить часто називають домашньою церквою, де панує служіння безкорисливості і самовіддачі одне одному і Богові.

Перший момент виховання, з якого починається людина відбувається у сім'ї. Роль сім'ї є надзвичайно великою, адже саме з сім'ї починається формування світогляду, звичок, характеру. Сім'я є тою школою, яка навчає любити Бога і ближнього. У посланні «Християнська родина» митрополит Андрей Шептицький вказує, що дім є першою школою, де діти навчаються любити Бога і людей. Яка школа – така і наука, яка ваша родина – таке виховання і здобудуть ваші діти⁸.

Сім'я є основою суспільства, у ній народжується, формується і розвивається людина. Саме у ній закладається фундамент особистості, адже у сім'ї формуються принципи поведінки, а також відображають риси людей, які оточують її. Батько і мати покликані стати першими вихователями своїх дітей і навчити дитину відрізнити добро і зло, засвоювати норми моралі та етикету, підготувати дитину до дорослого життя. Якщо сім'я є міцною, а в основі сімейного життя лежать євангельські засади і християнське вчення, тоді дитина отримає всебічне виховання, яке починатиметься з моменту її народження.

⁷ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 241.

⁸ Шептицький А. *Християнська родина. Пастирський лист до духовенства і вірних станіславської єпархії*. Вибране: 365 днів з Великим Митрополитом. Роздуми на щодень / Вид.четверте. – Жовква : Місіонер, 2017. – 568 с.

З перших хвилин життя дитина потребує любові батьків. Надзвичайно важливими для дитини є ті враження, які вона отримує в сім'ї, перші батьківські слова, повчання і хороший приклад батьків. Спочатку виховання буде на підсвідомому рівні, дитина отримає уроки, але не знатиме їх мети, тільки споглядаючи на сприятливу родинну атмосферу, де буде любов, взаємоповага і взаєморозуміння. Саме у такій атмосфері покликана перебувати кожна християнська родина⁹.

З сім'ї виходить розвиток дитини, який вплине на її подальше життя і самооцінку. Коли дитина вчиться говорити, пробує ходити, формує погляди на життя, тоді через навчання батьків у ній формуються культурні і духовні цінності.

Надзвичайно важливою у цьому процесі є вплив батьків. Вони мають дбати не лише про гармонійний фізичний розвиток, а й про духовне благополуччя дитини. Якщо Бог дає батькам дітей, то покладає на них обов'язок виховувати їх у християнському дусі.

Тому батьки мають два найголовніших обов'язки:

- 1) підтримувати нормальний фізіологічний стан дитини;
- 2) надати належне християнське виховання.

Одним з найкращих методів виховання є власний приклад. Навчати дітей і пояснювати, що Боже Слово є головним у сім'ї. Потрібно постійно говорити дітям, чого навчає Біблія, і показувати як у сучасному житті можна дотримуватися її приписів. Якщо сім'я переживає труднощі, потрібно пояснювати дітям, що Бог говорить про сім'ю та її значення, протягом усього періоду випробувань і це покаже дітям Божі уявлення про сім'ю. Потрібно постійно давати настанови, як християни мають підтримувати та допомагати один одному¹⁰.

⁹ с. д-р Луїза Цюпа. *Основні принципи християнського виховання у світлі вчення митрополита Андрея Шептицького* // Науковий вісник Мелітопільського державного педагогічного університету № 2 (17), 2016 — с. 254 – 259 .

¹⁰ Осборн Рік. *Біблійні секрети виховання*/ Рік Осборн; пер. з англ. О. Пушак. Львів : Свічадо, 2015 88- 89

Християнські батьки є першими вчителями, які своїм життям і власним прикладом навчають дитину християнського життя і формують перші моделі християнської поведінки. Щоб бути здатними виконувати цю місію, батьки самі мають бути ревними християнами, які пройшли шлях власного зросту і досягли певного духовного рівня. У родинне життя мають бути введені спільна молитва, читання Святого Письма, духовної літератури, а також беручи участь у сімейних обрядах.

Важливе місце відведене спільній молитві сім'ї. Відповідно у кожній сім'ї має бути облаштоване місце для молитви і виділений певний час. Батьки з дітьми моляться зранку і ввечері, перед та після їжі. Під час сімейної молитви, діти навчаються спільної молитви, слухають молитви, які батьки моляться і поступово їх вивчають. Сімейна молитва допомагає зростати у спільності, долати кризи і спокуси, зменшує самолюбство, долає конфлікти, навчає прощенню і примиренню¹¹.

Сім'я має на меті стати домашньою Церквою, де особливо урочистість богослужінь буде під час Свят – вечора, Щедрого вечора та пасхального сніданку. Коли відбуватиметься взаємне вітання і благословення у сім'ї, проведення спільної молитви і спільної трапези можна назвати сімейною літургією поза храмом¹².

Отже, християнська сім'я є важливим середовищем розвитку дитини. У процесі виховання саме сім'я виховує і сприяє розвитку дитини у всій його повноті. Батьки першими навчають дитину і ніхто не може позбавити батьків відповідальності за виховання своїх дітей. Батьки повинні по – християнськи виховувати своїх дітей, та шукати всі можливості для ефективного реалізації цієї місії. Саме батьки відповідають за передання віри своїм дітям, а також покликані плекати духовний розвиток дітей.

1.4. Основи християнського виховання в сучасній школі

¹¹ Катехизм УГКЦ, с. 204

¹² Катехизм УГКЦ, с. 205

Християнське виховання має на меті рівнозначний і гармонійний розвиток всіх складових особистості дитини: тіло, розум, емоції, воля, дух. Саме таке виховання і заохочує батьків віддавати дітей у католицькі школи.

Однією з ознак католицьких шкіл в Україні є панування сімейної атмосфери у закладі освіти і в освітньому процесі. Фундаментальними цінностями культури і освіти становлять християнські цінності, а саме гідність, повага, солідарність, служіння ближньому, розвиток особистості, здатність до вибору, відкритість до інших, розвиток талантів.

Також варто зазначити, що поєднання різних методів освіти і виховання, вивчення іноземних мов, співпраця з іншими школами-партнерами дають дітям можливість пізнати новий культурний, соціальний та волонтерський досвід.

Католицька школа має не тиснути на дітей щодо виконання релігійних практик, а навпаки шанувати їх свободу. Про те католицька школа зобов'язана надавати релігійне формування, яке б було пристосованим для різних учнів та ситуацій, при цьому навчаючи розуміти заклик Бога – служити Йому в правді та в душі Божих заповідей¹³.

Саме ці чинники спонукають батьків віддавати дітей у католицькі школи. Одним з пріоритетів католицької освіти в Україні є доступність для всіх бажаючих, а також особлива увага приділяється катехизації та євангелізації дітей та батьків. Високий суспільний запит та усвідомлення Церквою потреби створення таких закладів, спонукають до їх створення і належного укомплектування, але проблемою для створення таких закладів освіти є брак коштів¹⁴.

Однак, у деяких єпархіях є тісна співпраця Церкви та державних управлінь освіти. За допомогою підписання угод Церква і місцева влада створили всі умови для створення католицьких закладів освіти. Батьки і миряни радо підтримують створення католицьких закладів освіти і намагаються долучатися

¹³ Патріарша Катехитична комісія УГКЦ «*Передача катехизи. Виховувати у вірі сьогодні. Апостольське поучення про катехизу в наш час Вселенського Архисрея Івана Павла II*». – Львів, видавництво «Свічадо», 2008.

¹⁴ *Доповідь Блаженнішого Святослава «Католицька освіта в Україні – країні швидких свідоглядних трансформацій»*. Виховувати у свободі, правді та любові. Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіти. – Львів : Свічадо, 2017. – 576 с.

як найактивніше до їх розвитку. Наприклад, не всі діти які навчаються у католицькій школі є активними християнами, однак через доброзичливу атмосферу і християнський підхід до виховання, батьки погоджуються щоб їхні діти навчалися у таких закладах.

Важливо, що Церква також здійснює свій внесок у розвиток католицьких шкіл та закладів освіти. Саме завдяки духовній і освітній формації директорів та вчителів, батьків, яку здійснює Комісія у справах освіти і виховання УГКЦ. Якщо державна школа зорієнтована на те, щоб надати певний стандарт знань та вмінь. При цьому державна школа не завжди може підготувати до учнів до дорослого життя, а також навчити застосовувати здобуті знання на практиці. Натомість католицька школа має завдання допомогти учням здобути якісні знання, а також стимулювати дитину до подальшого саморозвитку¹⁵.

Релігія сприяє формуванню молоді, за допомогою молитви, виконуючи діла милосердя, поважаючи та допомагаючи своєму ближньому. Молитва є надійним каналом для формування моральних принципів і є фундаментом виховання людини. Людина, яка має глибоку віру сприймає мораль як внутрішній імператив. Намагаючись вчиняти згідно Божої волі, допомагаючи ближньому людина стає кращою, позбувається від згубних звичок, зростає рівень довіри до людей.

Ще однією формою християнського виховання у школі є викладання предмету релігії. Моральне виховання та релігійна освіта сприяють гармонійному розвитку особистості, плекають громадянські чесноти, виховують почуття відповідальності за свої вчинки.

Питання християнської освіти включає в себе релігійне навчання і виховання у загальному контексті школи. Загальноосвітня школа де здійснюється виклад християнської етики доповнює загальношкільні предмети новим релігійним змістом.

¹⁵Доповідь Блаженнішого Святослава *«Католицька освіта в Україні – країні швидких свідоглядних трансформацій»*

Однак, у нашій державі діє свобода віровизнання, яка має стати основою і гарантією присутності предмету релігії у школі. Цей предмет надає знання про основи християнства та його християнського життя. Сприяє всебічному розвитку особистості, формує моральні орієнтири, навчає на приклади приносячи в життя мудрість і сенс. Предмет релігії має стати синтезом і поєднанням релігії і суспільства. При якому школа буде навчати і формувати здібність розпізнавання добра і зла, навчати аналізу життєвих ситуацій, формувати навички відповідальності, критично мислити.

Специфіка викладання предмету полягає у збереженні статусу шкільного предмету, який матиме такі ж самі вимоги як і інші предмети. Показувати християнські цінності з такою глибиною і точністю з якими навчаються інші предмети. Предмет релігії не повинен займати другорядні позиції, а навпаки доповнювати міжпредметний діалог¹⁶.

Висновки до першого розділу

Від початку своєї історії українці намагалися виховувати дітей у релігійному дусі, незалежно чи це було язичництво чи християнство. Наш нарід завжди покладав велику надію і сподівання на Бога. Тому впродовж кожного історичного періоду нашої держави панувало християнське виховання у різних його проявах. Кожен попередній період доповнював наступний і це розвивало християнську традицію виховання.

Найпершим етапом одержання дитиною християнського виховання є сім'я. Саме батько і мати є тими першими вчителями і провідниками у світі Божих заповідей. Тому від того наскільки християнською є сім'я, настільки духовною буде і виховання дитини.

Церква активно долучається до виховання молоді у дусі вчення Христа, створюючи при цьому катехитичні школи, готуючи фахових спеціалістів для

¹⁶ Конгрегація Католицької освіти» *«Лист – циркуляр високопреосвященнішим главам єпископських конференцій про викладання предмету релігії у школі»* Виховувати у свободі, правді та любові. Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіти. – Львів : Свічадо, 2017. – 576 с.

викладання предмету «Основи християнської етики» та надає відповідну формацію катехитам.

Ще однією з форм реалізації християнського виховання є створення католицьких шкіл, при яких викладання загальношкільних предметів тісно переплітається з християнством. Варто зазначити, що держава не заперечує і підтримує у реалізації проектів створення католицьких шкіл, тим самим показуючи зовсім інший якісний і по християнськи втілений вимір освіти.

Християнське виховання дитини – це спільний процес, це зусилля які докладають батьки, священники, катехити, спільноти. Воно полягає у створенні середовища, яке матиме позитивний вплив на духовність дитини.

Християнське виховання повинно проводитися на принципах ненасильницького спілкування, своєчасності, єдності педагогічних вимог, вимогливості, любові. Завдяки оптимально підібраній системі методів відбувається введення дитини у світ християнських цінностей та забезпечується прийняття їх за незаперечні істини у її щоденному житті.

Християнське виховання надає молоді орієнтири на життєвому шляху, найефективнішим способом виховання є релігія і моральні цінності. Коли процес виховання ґрунтується на Божих заповідях, тоді дитина виростає морально стійкою особистістю, добрим громадянином і чесною людиною.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-ТЕРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АСОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА «ДІТИ ВУЛИЦІ»

2.1. Аналіз базових понять дослідження

Проблема «дітей вулиці» є актуальною для України, проте вона також є у багатьох країнах світу, навіть у країнах з високим рівнем соціально-економічного розвитку. Наприклад, Італія щодо дитячої безпритульності застосовує термін «неповнолітні групи ризику», у Швеції для дітей, які проводять більшість часу на вулицях і проживають у непристосованих приміщеннях для проживання називають покинутими дітьми. Великобританія для означення дітей вулиці використовує термін «юні втікачі» або «ті, що ночують на вулиці». У Греції, Туреччині, Угорщині та Хорватії «дітьми вулиці» називають дітей циганів та біженців¹⁷.

За даними ООН у світі є близько 150 млн «дітей вулиці» у віці від 3 до 18 років. 40% з них не мають власного житла, а інші змушені працювати, щоб допомогти своїм сім'ям. У більшості європейських країн проблема безоглядності дітей виникає у зв'язку з міграцією. Найбільшу кількість «дітей вулиці» складають мігранти з Марокко, Алжиру, Африки та Афганістану¹⁸.

За визначенням ЮНІСЕФ, «діти вулиці – це неповнолітні, для яких вулиця (в широкому розумінні слова, що містить і не-зайняте житло, і незаселені землі) стала постійним місцем перебування».

Опрацьовані нормативно-правові акти та література висвітлює поняття «дітей вулиці» по різному: безпритульні, бездоглядні, соціальні сироти та діти позбавлені батьківського піклування, зазвичай цих понять не розрізняють тільки використовують їх як синоніми одні одних. Чітке розуміння цих понять,

¹⁷ Кравчук Л. Ф. *Теоретичні аспекти дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні* // Теорія та практика державного управління вип. 2(33). 2011р. С.45 - 50

¹⁸ Кравчук Л. Ф. *Теоретичні аспекти дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні*.

а також їх відмінність від інших, зумовлена загальними та спеціальними заходами превенції досліджуваного явища, а також захист прав дітей, які належать до досліджуваної категорії.

Доцільно зробити аналіз трактування поняття «дітей вулиці» спираючись на нормативно-правові акти радянського періоду, коли зростала кількість безпритульних правопорушників. Рада народних комісарів 11 червня 1921 року прийняла постанову «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю» у якій було зазначено, що діти до 18 років вважаються безпритульними у таких випадках:

- 1) Залишені батьками або особами, які їх заміняють без нагляду і опіки;
- 2) жорстокого поводження з дітьми їх батьками або опікунами;
- 3) Ненадання дітям необхідного рівня освіти та виховання, який передбачений чинним законодавством;
- 4) якщо на дітей чинився поганий вплив домашнього оточення;
- 5) ведення неповнолітніми жебрацько-бродяжного способу життя;
- 6) залучення їх до різного роду торгівлі¹⁹.

Отже, дана постанова вперше здійснила закріплення причин згідно з якими неповнолітні вважалися безпритульними.

Наступний нормативний акт, який ми розглянемо – це Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету та Ради народних комісарів «Про заходи по боротьбі з дитячою безпритульністю в УРСР» від 23 листопада 1927 року. У ній визначалися категорії безпритульних, яким необхідно надати повне забезпечення та належне виховання, а саме:

- а) круглі сироти;
- б) неповнолітні, які втратили зв'язок з батьками або опікунами чи утриманцями;
- в) діти, які підлягають вилученню згідно постанови суду чи органів опіки,

¹⁹ Тимкович І. І. *Співвідношення понять «діти вулиці», безпритульні, бездоглядні, соціальні сироти та діти позбавлені батьківського піклування.* с.84.

внаслідок вчинення злочину чи інших зловживань пов'язаних з батьківськими правами або правами опікунів;

г) діти, які підлягають вилученню із сімей постановою комісії у справах сім'ї, у зв'язку із застосуванням до них заходів медико – педагогічного впливу;

д) підкинуті діти²⁰.

Однак, дані нормативно правові акти містять детальний перелік причин, чому діти ставали безпритульними, ніж розкривають визначення поняття «безпритульні діти». Можна констатувати, що поява підліткової злочинності та бездоглядності дітей була спровокована певними суспільними процесами, які існували у тогочасному суспільстві, а саме: першою світовою війною, зміною державного і соціального ладу, Голодомором, різними епідеміями та Другою світовою війною.

Наприкінці 90-х років ХХ ст. через поширення дитячої безпритульності Комітет соціальної політики Ради Європи подає таке визначення поняттю «безпритульні діти» це діти до 18 років, які довго чи короткостроково живуть у вилічному середовищі. До них відносяться:

- діти, які не мають постійного місця проживання;
- діти, які задіяні у певних угрупованнях;
- діти, які мають специфічні контакти на вулиці.
- діти-жебраки²¹.

Отже, означене визначення вказує на безпритульних дітей, як таких, які не мають постійного місця проживання, внаслідок чого повинні самостійно проживати і проводити час на вулиці, при чому у такому стилі життя відсутні будь які сімейні відносини між батьками та дітьми.

Щодо визначення поняття бездомний та безпритульний згідно із Законом України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 року. Означений закон окреслює так поняття бездомність — соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї будь-

²⁰ Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України.

²¹ Діти вулиці. Політика дитинства. Звіт ради Європи за 1994 р.

якого житла, призначеного та придатного для проживання²², тобто головною ознакою бездомності виступає відсутність житла придатного для проживання. Адекватно бездомною визнається особа, яка перебуває у соціальному становищі бездомності. До бездомних осіб належать безпритульні особи та особи, які мають притулок²³. У нормативно правовому акті подано визначення що таке безпритульна особа та безпритульні діти.

Безпритульна особа – повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані.

Безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання²⁴.

Відповідно ми можемо розрізнити дані поняття за такими ознаками:

- 1) бездомною може бути будь яка особа незалежно від віку, а безпритульною тільки повнолітня;
- 2) бездомна особа немає жодного житла призначеного для проживання, а безпритульна може проживати на вулиці, парках, підвалах, під'їздах, горищах;
- 3) бездомною особа може стати через відсутності житла з різних причин, а безпритульність це самостійне рішення особи покинути свої сім'ї і почати жити на вулиці.

Ще одним з понять яким ототожнюють дітей вулиці є соціальне сирітство. Під ним розуміють соціальне явище, зумовлене ухиленням від батьківських обов'язків, відсторонення чи неналежне їх виконання. Зараз соціальні сироти складають соціальну групу дітей, які внаслідок соціальних, психологічних та моральних чинників залишаються сиротами при живих батьках. До них

²² Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 02.06.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>

²³ Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»

²⁴ Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»

входять: «діти вулиці», діти позбавлені батьківського піклування²⁵. Відповідно діти можуть бути позбавлені батьківського піклування у випадках:

1) у разі залишення без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження;

2) тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки;

3) розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти²⁶.

Щодо поняття «діти вулиці» або вуличні діти то воно знаходиться у процесі формування. Прийнято вважати, що діти вулиці – це малолітні і неповнолітні діти, які постійно живуть на вулиці або проводять на вулиці значну частину часу. Хоча такий термін є стислим і зрозумілим, однак він не розкриває особливостей соціального статусу такої дитини. У 1997 році дитячий фонд ЮНІСЕФ проводив у Києві та Одесі дослідження щодо «дітей вулиці», при якому було визначено, які категорії належать до віднесення дітей до «дітей вулиці»:

1. Діти, які реально не мають сім'ї й постійно мешкають на вулиці.
2. Діти, які постійно мешкають на вулиці й мають асоціальні сім'ї.

²⁵ Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей позбавлених батьківського піклування URL: <https://sociology.knu.ua/uk/library/socialne-siritstvo-v-ukrayini-ekspertna-ocinka-ta-analiz-isnuyuchoyi-v-ukrayini-sistemi>

²⁶ Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

3. Діти, які постійно мешкають на вулиці й мають функціонально спроможну сім'ю.

4. Діти, які не мають сім'ї, але періодично живуть то вдома, то на вулиці.

5. Діти, які періодично мешкають то вдома, то на вулиці і мають асоціальну сім'ю.

6. Діти, які періодично живуть то вдома, то на вулиці і мають функціонально спроможну сім'ю.

7. Діти, які мешкають вдома, але батьків не мають.

8. Діти, які мешкають вдома, але їхня сім'я є асоціальною.

9. Діти, які мешкають вдома, мають функціонально спроможну сім'ю, але весь свій час чи більшість часу проводять на вулиці²⁷.

Поняття «діти вулиці» об'єднує в собі категорії дітей, які самостійно змушені жити на вулиці або проводять там значну частину часу, і дітей, які не отримують від батьків належний догляд і піклування.

Отже, можемо зробити висновок, що «діти вулиці» є водночас безпритульними, бездоглядними, соціальними сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування. Варто зазначити що такі діти позбавлені не тільки житла, але і соціального статусу, виховання, морального та психологічного розвитку, а також інших прав які гарантовані їм Конституцією України та Конвенцією ООН про права дитини.

2.2. «Діти вулиці» як анорма світу дитинства: наукові розвідки вчених

Термін «безпритульний» виник у XVII ст. у зв'язку з здійсненням державної політики щодо незахищених і бідних верств населення. Уже в кінці XVII ст. даний термін починають активно використовувати щодо підлітків, без постійного місця проживання. Вчені виділяють чотири хвилі масової безпритульності дітей:

²⁷Посібник з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми дітьми. Київ 2010. С. 25

1) 1919-1920 рр. – зародилася в часи царської Росії, причинами її стали перша світова війна, громадянська революція, біженство, голод, евакуація, безробіття; У цей період соціальні, правові, психологічні та педагогічні аспекти безпритульних дітей досліджували: П. Блонського, Л. Василевського, Л. Виготського, А. Залкінда, А. Макаренка, М. Левітної та інших;

2) 1931-1933 рр. її спонукали процеси колективізації, розкуркулення, Голодомор, репресії;

3) виникла внаслідок Другої світової війни, тоді мільйони дітей залишилися сиротами і безпритульними;

4) на початку 90- х рр. ХХ ст., за результатом розпаду Радянського союзу, перехід до нових економічних відносин, і триває до сьогоднішнього дня²⁸.

Починаючи з середини 90- х рр. ХХ ст в Україні проводяться різноманітні дослідження щодо визначення «дітей вулиці», їхніх потреб, детермінантів які породжують це явище, вуличного стилю життя.

О. Карпенко відносить такі умови появи «дітей вулиці»:

- загострення протиріч і конфліктів між батьками і дітьми;
- ослаблення роботи з організації дозвілля дітей за місцем їхнього проживання;
- погіршення матеріального становища у сім'ях;
- збільшення кількості незайнятих підлітків;
- зменшення відповідальності батьків за утримання і виховання дітей;
- залучення дітей до жебракування, крадіжок, махінацій;
- пропаганда у ЗМІ насилля і легкого життя²⁹.

З. Рогач вказує на іншу позицію і умови появи зазначеного явища, а саме:

1) невідповідність роботи центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування щодо політики з охорони дитинства та сімейних цінностей у відповідності до реальних викликів;

²⁸ Кравчук Л. Ф. *Теоретичні аспекти дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні*.

²⁹ *Соціальна робота: технологічний аспект*: Навч. Посіб/ за ред. А.Й. Капської. К.: Центр навч. Літ-ри, 2004. 352 с.

2) неспроможність батьків утримувати власних дітей, що породжує велику кількість дітей, які виховуються у притулках;

3) жорстокі форми виховання дітей;

4) небажання або не спроможність батьків виховувати власних дітей;

5) перебування дітей під опікою матеріально неспроможних родичів;

6) експлуатація батьками дитячої праці, що призводить до зниження мотивації до навчання;

7) нездатність державної системи притулків та інтернатів забезпечити соціалізацію вихованців відповідно до розвитку суспільства та власних потреб дітей;

8) низька результативність роботи органів опіки та піклування, недосконала система виявлення неблагополучних сімей³⁰.

Питання безпритульності підлітків на сучасному етапі досліджували А. Зінченко, Н. Максимова, І. Пеша, О. Бреєва, Є. Слуцький, Л. Волинець, специфіку діяльності соціального педагога з безпритульними дітьми опрацьовували Л. Артюшкіна, М. Галагузова, Л. Мардахаєв, Л. Гурковська, А. Бикова, особливості процесу соціальної реабілітації визначали І. Зверєва, Т. Мальцева, М. Тютюнник та С. Чернега.

А. Зінченко вважає, що поняття безпритульності і бездоглядності є аналогічними, обидва вказують на відсутність умов для нормального фізичного, духовного та інтелектуального розвитку³¹.

Теоретико-методичні та науково-практичні основи соціальної профілактики дитячої безпритульності були закладені у працях таких вітчизняних педагогів, як О. Безпалько, Т. Журавель, А. Капської, В. Оржеховської, І. Пінчука, О. Пилипенка, В. Пономаренка, низка психологів досліджували дану проблему серед яких Л. Бутузова, Ю. Калашникова, Н. Сирота та інші.

³⁰ Рогач З. І. *Безпритульні і бездоглядні «діти вулиці» як проблема сучасного українського суспільства*//Наукові праці МАУП. К., 2010. Вип.3 (26).-с. 160-165

³¹ А. Зінченко . *Безпритульність як соціальне явище (до історії розв'язання проблеми)*// Соціальна політика і соціальна робота. 1998. № 1 – 2. С.78-86.

Як визначає А. Капська поняття «дітей вулиці», як дітей, які офіційно не позбавлені батьківської опіки, але можуть бути віднесені до категорії соціальних сиріт через те, що у них відсутній належний догляд з боку батьків. На її погляд поняття «діти вулиці» включає в себе два поняття безпритульних дітей і бездомних дітей. Варто зазначити, що А. Капська виділяє бездоглядних і безпритульних дітей за місцем проживання, наявністю сім'ї, характеристикою сімейних відносин на такі групи:

- 1) діти, які не мають сім'ї і постійно проживають на вулиці;
- 2) діти, які постійно проживають на вулиці, але мають асоціальну сім'ю;
- 3) діти, які постійно проживають на вулиці, але мають нормальну сім'ю;
- 4) діти, які не мають сімей, але періодично проживають на вулиці та вдома;
- 5) діти, які періодами живуть вдома та на вулиці, але мають асоціальну сім'ю;
- 6) діти, які періодами живуть вдома та на вулиці, але мають нормальну сім'ю;
- 7) діти, які проживають вдома, але не мають батьків;
- 8) діти, які проживають вдома, але мають асоціальну сім'ю;
- 9) діти, які живуть вдома, мають нормальну сім'ю, але весь свій час або більшу його частину проводять на вулиці³².

На думку В. Вакуленка поняття «безпритульних дітей» включає в себе бездоглядних дітей. За цим підходом він класифікував на дві великі групи:

- 1) безпритульні діти, які втратили батьків чи опікунів або контакти з ними і внаслідок цього опинилися на вулиці;
- 2) бездоглядні діти, які мають батьків чи опікунів, але не мають належного матеріального забезпечення, належного виховання, житлових умов і

³² Організація і технології соціальної роботи з дітьми вулиці / за ред. А. Капської. – К: Інтернаціональний союз; Ліга соціальних працівників України, 2003. 260 с., С. 150 – 155

як наслідок цього проводять свій день на вулиці³³.

Питанням як на соціально-педагогічному рівні надати допомогу «дітям вулиці» розмірковували: С. Бородуліна, Ю. Гапон, С. Новік, В. Бочарова, Р. Дахно, Ю. Клейберг, М. Шакурова, Л. Моруга, О. Гуляр.

Проблему визначення детермінантів безпритульних дітей досліджували С. Бадора, І. Дубровіна, В. Зарецький, С. Кононенко, М. Лисіна, А. Паляничко, Т. Шатохіна, О. Антонова-Турченко, Л. Волинець.

Проблематику соціально-правового захисту дітей досліджували такі вчені: М. Батенчук, І. Горобець, Н. Гусак, О. Кабанець, О. Карпенко, З. Кияниця, М. Мельник, Т. Семигіна, Ю. Саєнко, Н. Романова.

Отже, праці українських та закордонних вчених трактують безпритульність у двох аспектах: соціальному (з точки зору соціальних умов у суспільстві в якому проживає дитина), психологічному (внутрішні чинники і мотивація дитини покинути дім).

2.3. Правові засади мінімізації явища «діти вулиці» в Україні

Визначення поняття «безпритульні діти» в українському законодавстві вперше було закріплено у Законі України « Про охорону дитинства від 26 квітня 2001 року, де під ним розуміють « ... дітей, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання³⁴.

Однак, до цього часу залишається не сформульованим поняття «бездоглядні діти». Хочемо запропонувати своє визначення цього поняття. На наше переконання бездоглядні діти – це діти, які залишилися без сімейного догляду, не забезпечені умовами для нормального фізичного, духовного та розумового розвитку, у яких відсутній позитивний вплив з боку батьків або опікунів.

³³ Вакуленко В. М. *Досвід подолання дитячої безпритульності в радянській Україні* // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2010. № 2. С. 93–100.

³⁴ Закон України «Про охорону дитинства»

Щодо пошуків нових шляхів превенції та протидії дитячій бездоглядності та безпритульності було прийнято низку нормативно-правових актів, які мають на меті мінімізувати дане негативне явище, серед них Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, Указ Президента України « Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей від 5 травня 2008 року, Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки.

Однак, через недостатнє матеріальне забезпечення, браком кваліфікованого персоналу, прогалини у законодавстві політика протидії дитячій безпритульності та бездоглядності здійснюється не у повній мірі. Державна політика спрямована на мінімізацію даного явища здійснюється «радянськими методами», лише частково починають впроваджувати позитивний досвід зарубіжних країн у превенції дитячої бездоглядності.

Одними із заходів у плані протидії дитячій злочинності і бездоглядності є проведення профілактичних рейдів ювенальної поліції та патрулювання поліцейських. Щомісячно відбуваються рейди «Вокзал», «Діти вулиці», «Родина» з метою превенції злочинів, які вчиняються неповнолітніми, мінімізація залучення дітей до жебракування, перевірка домашніх умов та життєвих обставин у яких живуть неповнолітні з неблагополучних сімей. Однак, ці рейди приносять користь тільки на короткий період, а також немає нормативно-правового акту, який регламентував проведення рейдів, встановив склад групи, яка бере у ньому участь, а також інструкцію для кожного члена групи.

Згідно із Законом України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» під запобіганням бездомності і безпритульності розуміють систему заходів, спрямованих на усунення правових, соціальних та інших причин виникнення бездомності та безпритульності, запобігання їм, у тому числі заходів щодо зниження ризику втрати особою прав на жилі приміщення і запобігання втраті цих прав, а також

на запобігання виникненню негативних суспільних наслідків, пов'язаних з відсутністю в особи житла³⁵. Щодо визначення профілактики дитячої безпритульності то його не існує на законодавчому рівні. Хоча дитяча безпритульність є більш загрозливою і є латентним явищем у суспільстві. Можемо запропонувати наступне визначення профілактики дитячої безпритульності – це система заходів, спрямована на недопущення дітей до безпритульного стану шляхом створення та виконання заходів, щодо зниження поширення даного явища серед неповнолітніх, а також забезпечення захисту прав неповнолітнім, які були втягнені у безпритульність.

Превенція дитячої безпритульності є найважливішою сферою управлінської діяльності, саме активні методи превенції мають забезпечити усунення детермінант поширення цього явища, утримати дітей від переходу до безпритульності. Метою превенції є попередження та протидія дитячій безпритульності шляхом створення оптимальних матеріальних та соціальних умов для соціалізації дітей.

Головними принципами превенції є принцип законності, демократизму, принцип рівності, поваги до особистості, визнання честі та гідності, забезпечення основних прав і свобод людини³⁶.

Відповідно можемо розглянути три типи превенції: перинну, вторинну і третинну.

Первинна превенція спрямована на превенцію певної поведінки, тобто іншими словами запобігти до того, як дія може виникнути. Це має бути комплекс інформаційних, правових, соціальних заходів, на підтримку захисту прав дітей, свідомого батьківства, допомога кризовим сім'ям, надання консультацій і роз'яснень, праця з відповідними спеціалістами.

Вторинна превенція охоплює заходи спрямовані на усунення чинників, які спонукають дитину вести бездомний спосіб життя. Наприклад, увага органів опіки та піклування має бути звернена на такі фактори у сім'ї як: алкоголізм,

³⁵ ЗУ «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»

³⁶ ЗУ «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»

наркоманія, втрата доходів, складні життєві обставини, насильство у сім'ї.

Третинна превенція включає в себе виявлення і реабілітацію безпритульних дітей, а також працю з їхніми батьками та опікунами³⁷.

Суб'єктами профілактики «дітей вулиці» є:

- державні органи і установи (служба у справах дітей, ювенальна превенція, департаменти освіти та органи охорони здоров'я);
- органи місцевого самоврядування (виконавчі комітети, міські, сільські, селищні ради, об'єднані територіальні громади);
- громадські організації, сфера діяльності яких включає захист сімейних цінностей, надання допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах, ресоціалізація «дітей вулиці» та співпраця з їхніми батьками;
- благодійні фонди.

Одними з основних суб'єктів протидії поширенню дитячої бездоглядності і безпритульності є служба у справах дітей та ювенальна превенція. Розглянемо детально їхні повноваження у даній сфері.

Основними повноваженнями підрозділів ювенальної превенції є:

- 1) планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей;
- 2) вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь;
- 3) притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей;
- 4) участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей;

³⁷ Горобець І.В. Профілактика дитячої безпритульності та бездоглядності як напрям діяльності органів державної влади. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_2_50

5) затримування і тримання не більше 8 годин у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без нагляду, на період до передання їх батькам, законним представникам або до влаштування їх до закладів відповідно до законодавства. Інформація про дитину в обов'язковому порядку вноситься до журналу обліку доставлених, відвідувачів та запрошених відповідного органу поліції із зазначенням часу доставлення та вибуття;

6) проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною;

7) відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом із службою у справах дітей для з'ясування умов проживання;

8) залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах;

9) інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поводяться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство;

10) ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питання про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги;

11) вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень³⁸.

Служба у справах дітей відповідно до покладених на неї завдань:

³⁸ Наказ міністра внутрішніх справ « Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19 грудня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

1) організовує розроблення і здійснення на відповідній території заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, запобігання бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;

2) подає пропозиції до проектів державних та регіональних програм, ланів і прогнозів у частині соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей;

3) забезпечує у межах своїх повноважень здійснення контролю за додержанням законодавства щодо соціального захисту дітей і запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

4) здійснює контроль за умовами утримання і виховання дітей у спеціальних виховних установах Державної кримінально-виконавчої служби, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ях опікунів, піклувальників, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях;

5) надає організаційну і методичну допомогу притулкам для дітей, центрам соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційним центрам (дитячі містечка), здійснює безпосередній контроль за їх діяльністю;

6) організовує і проводить разом з іншими структурними підрозділами держадміністрації, уповноваженими підрозділами органів Національної поліції заходи щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність та безпритульність, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

7) розробляє і подає на розгляд обласної, Київської міської держадміністрації пропозиції стосовно бюджетних асигнувань на виконання програм і здійснення заходів щодо реалізації державної політики з питань дітей, спрямованої на подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, а також утримання підпорядкованих їй закладів соціального захисту для дітей³⁹.

Об'єктами профілактики «дітей вулиці» є:

³⁹ Постанова Кабінету Міністрів України « Про затвердження типових положень про службу у справах дітей» від 30 серпня 2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF>

- сім'ї з дітьми, що потрапили у кризові обставини;
- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- матері, які хворі на хронічний алкоголізм та наркоманію;
- матері, які відмовилися від дітей у пологовому будинку.

На законодавчому рівні передбачено проведення освітніх та просвітницьких заходів щодо захисту та реалізації своїх прав на житло. Окрім того передбачена система реінтеграції бездомних осіб шляхом надання їм тимчасового притулку, соціальних, медичних, освітніх та юридичних послуг, консультацій з психологами та іншими необхідними спеціалістами. Однак дані заходи носять лише декларативний характер, на практиці це не приносить жодної користі.

На нашу думку, дітей з вулиці забрати можна шляхом створення їм якісних умов для проведення дозвілля. На даний момент те, що цікавить дітей є або дороговартісним і не всім вистачає коштів, або відсутнє взагалі, як у дітей з сільської місцевості. Державі необхідно реорганізувати старі центри дитячої творчості, будинки культури, клуби за місцем проживання наповнити їх новим сучасним змістом який буде відкрий на сучасний попит активностей серед дітей. Також держава повинна на достатньому рівні здійснювати фінансування дозвіллевої галузі або компенсувати батькам кошти на дозвілля дітей. Так свого часу вчинала Ірландія, уряд запропонував кожному підлітку 300 фунтів у місяць на проведення дозвілля, таким чином у них вийшла на новий рівень сфера дозвілля і зменшилася негативна тенденція молоді до шкідливих звичок.

Варто наголосити, що превенція має бути постійною, комплексною і спрямована на заохочення дітей проводити дозвілля у спеціальних дозвіллевих центрах чи клубах за місцем проживання.

Отже, можемо зробити висновок, що на даний момент українському законодавству необхідно прийняти нову модель превенції, яка допоможе мінімізувати явище безпритульності та бездоглядності, проводити детальний моніторинг неблагополучних сімей, постійно проводити профілактичні заходи з

«важкими підлітками», створити єдину базу даних дітей, які опинилися у кризових обставинах. Також необхідно здійснювати якісну підготовку кадрів, які працюватимуть над реінтеграцією бездомних дітей та забезпечити дітей дозвіллям і можливістю саморозвитку. Одним з напрямків роботи превенції має стати робота з кризовими сім'ями, а саме праця з «важкими підлітками», робота з родинами алко – і наркозалежних, праця з конфліктними сім'ями.

2.4. Специфіка, причини, тенденції явища «діти вулиці»

Дитячий фонд ЮНІСЕФ явище «вуличних дітей» визначає як симптом соціального і економічного неблагополуччя країни, а через те і сім'ї. Тому виділяє дві великі групи причин: соціально-економічні та відмежування дітей від сім'ї.

До соціально-економічних умов належать:

- погіршення матеріального становища частини населення;
- збільшення незайнятих підлітків;
- залучення дітей до жебракування, крадіжок, бродяжництва;
- слабка відповідальність батьків за виховання та утримання дітей;
- загострення конфліктів між батьками і дітьми;
- недіюча система дозвілля для молоді;
- пропаганда у ЗМІ «легкого» способу життя.

Відмежування дітей від сім'ї включає в себе:

- безробіття батьків чи одного з них;
- відсутність у батьків постійного місця роботи;
- відсутність постійного житла;
- розлучення батьків;
- асоціальна поведінка батьків або одного з них;
- примушування дітей дорослими до жебракування;
- незаконні дії батьків, вчинення правопорушення ними або злочинів;
- насильство у сім'ї;
- неповні родини;

- раннє материнство або ранній шлюб;
- новостворені родини одного з батьків.⁴⁰

Щодо України, кількість безпритульних дітей становить близько 150-160 тисяч, проте офіційні дані надають тільки 12 тисяч⁴¹. Виділяють такі причини бездоглядності дітей в Україні:

1. Криза інституту сім'ї та руйнування її виховного потенціалу. Під час проведення рейдів Службами у справах дітей у 2009 р. були перевірені умови проживання понад 59,8 тис. неблагополучних сімей, із яких було вилучено 5,3 тис. дітей.

2. Виїзд батьків на заробітки та залишення дітей під наглядом інших родичів, ця причина набула свого поширення протягом останнього десятиліття особливо на західній Україні. Дітей залишають або на старших родичів, які не мають достатньо сил на виховання дітей або на знайомих чи друзів, які у перший період активно займаються вихованням а потім їм стає байдуже. Від цього діти залишаються на одинці з своїми проблемами та переживаннями, а відносини з батьками трансформуються на грошово – майнові.

3. Сім'ї, які працюють але не можуть забезпечити достаток або так звані «нові бідні».

4. Руйнування інфраструктури позашкільної освіти. Зменшується кількість державних позашкільних навчальних закладів, а вартість занять у секціях і гуртках зростає тим самим знижуючи їх доступність для населення. Як наслідок у дітей з'являється багато вільного часу, який вони не мають де провести.

5. Порушення житлових та майнових прав дітей. Прогалини у законодавстві, особливості приватизаційних процесів, дають можливість відсудити, продати житло дитини, залишивши її при цьому бездомною. Варто зазначити, що в Україні до сьогодні діє Житловий кодекс Української РСР. Внаслідок цього, лише протягом 2008 р. службами у справах дітей було

⁴⁰ Парфанович І.І. *Соціальна профілактика, курс лекцій*. Тернопіль, ТДПУ, 2009. 159с.

⁴¹ Офіційний сайт газети «Тиждень» URL : <https://tyzhden.ua/News/36520>.

розглянуто більше 15,5 тис. заяв та звернень стосовно можливих порушень житлових і майнових прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування⁴².

Можемо стверджувати, що є два важливі фактори появи «дітей вулиці»: зовнішній і внутрішній. До зовнішнього можемо віднести негативний вплив на сім'ю, який зумовлений соціально-економічними чинниками. Цей фактор безпосередньо залежить від держави та її економічної політики. Прикладом може слугувати бідність, втрата роботи, погіршення побутових умов, зниження рівня матеріального забезпечення, зuboжіння, збройні конфлікти, різкий стрибок інфляції. Дані фактори призводять до напружених відносин у сім'ї, що у свою чергу відображається на виховному процесі.

Внутрішні чинники виникають безпосередньо у кожній конкретній сім'ї. Їх поява зумовлена конкретними сімейними проблемами. Для внутрішніх чинників характерний суб'єктивний чинник, який залежить від зовнішніх факторів, нерідко зовнішні фактори стають причиною для сварок в середині сім'ї. До них належать: складні житлові та матеріальні умови, відмова від новонародженої дитини, жорстокість з боку батьків, домашнє насильство, неповні сім'ї, прогалини у вихованні дітей, надмірна опіка, поширення алкоголізму, наркоманії, ігроманії.

Виділяють додаткові причини:

- морально-етичні (асоціальний спосіб життя, жебрацтво, насильство у сім'ї, втягнення дітей у злочинну діяльність);
- психологічні (часті сварки в сім'ї, дисфункційність сім'ї, ранній шлюб і материнство);
- медичні, захворювання батьків, які не дають їм якісно виконувати виховні обов'язки.

Рішення піти з дому може бути як спонтанним, так і наслідком протесту проти виховання у сім'ї. Тому можна виділити такі причини, які породжують

⁴² Посібник з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми. Київ . 2010.

бродяжництво:

- виховання у зруйнованих сім'ях, що штовхає їх на ворожість до оточення і призводить до невдач у навчанні;
- поганий вплив батьків, залежність батьків від алкоголю чи наркотиків;
- заради «ефекту домогтися свого» у конфлікті з батьками;
- шукання пригод;
- новітня субкультура «Дітей вулиці».⁴³

Отже, можемо «намалювати» соціальний портрет «дітей вулиці»:

- зазвичай безпритульними є діти віком від 6 до 14 років;
- більшість з них це хлопці;
- найчастіше це діти із неблагополучних, неповних сімей;
- мають слабкий фізичний розвиток;
- низький рівень культури, освіти, відсутня мотивація до навчання, відсутня або низька самооцінка;
- характерна недовіра до оточення, брехливість, постійна агресія, бажання стати незалежним, замкненість, вразливість, їх дуже легко залякати і переконати до вчинення протиправних дій;
- девіантна поведінка, жебрацтво, проявляють насильство щодо інших, хоча не рідко самі є жертвами насильства, здатні вчиняти дрібні крадіжки.

Таким чином підсумовуючи наголосимо, що при розробці державної політики щодо мінімізації дитячої бездоглядності і безпритульності слід враховувати всі особливості соціального та фізичного розвитку, психологічний стан, особливості поведінки та стилю життя.

Висновки до другого розділу

Проведене дослідження науково-теоретичних підходів дослідження

⁴³ Мунтян І. В. *Дитяча безпритульність як субкультура в сучасному українському суспільстві*. Дисертація. Одеса. 2017.

асоціального явища «діти вулиці» дозволяє зробити низку наступних висновків:

1. «Діти вулиці» є водночас безпритульними, бездоглядними, соціальними сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування.
2. Багато вітчизняних та зарубіжних науковців досліджували поняття «безпритульних», «бездоглядних» дітей. Серед яких: І. Бадора, І. Дубровіна, В. Зарецький, С. Кононенко, М. Лисіна, А. Паляничко, Т. Шатохіна, О. Антонова – Турченко, Л. Волинець, С. Бородуліна, Ю. Гапон, С. Новік, В. Бочарова, Р. Дахно, Ю. Клейберг, М. Шакурова, Л. Моруга, О. Гуляр, О. Безпалько, Т. Журавель, А. Капської, В. Оржеховської, І. Пінчука, О. Пилипенка, В. Понамапенка.
3. Фахівцям, котрі працюють над вдосконаленням законодавства у сфері охорони дитинства необхідно прийняти нову модель превенції, яка допоможе мінімізувати явище безпритульності та бездоглядності, проводити детальний моніторинг неблагополучних сімей, постійно проводити профілактичні заходи з «важкими підлітками», створити єдину базу даних дітей, які опинилися у кризових обставинах. Також необхідно здійснювати якісну підготовку кадрів, які працюватимуть над реінтеграцією бездомних дітей та забезпечити дітей дозвіллям і можливістю саморозвитку. Одним з напрямків роботи превенції має стати робота з кризовими сім'ями, а саме праця з «важкими підлітками», робота з родинами алко – і наркозалежних, праця з конфліктними сім'ями.
4. Зараз наявна тенденція до збільшення «дітей вулиці» оскільки, стає модною субкультура «дітей вулиці», при якій діти відчувають насолоду перебувають на вулиці, жебракуючи, це своєрідний протест проти батьківського виховання. До основних причин безпритульності можна віднести:
 - погіршення матеріального становища частини населення;
 - збільшення незайнятих підлітків;
 - залучення дітей до жебракування, крадіжок, бродяжництва;
 - слабка відповідальність батьків за виховання та утримання дітей;

- загострення конфліктів між батьками і дітьми;
- недіюча система дозвілля для молоді;
- пропаганда у ЗМІ «легкого» способу життя.
- безробіття батьків чи одного з них;
- відсутність у батьків постійного місця роботи;
- відсутність постійного житла;
- розлучення батьків;
- асоціальна поведінка батьків або одного з них;
- примушування дітей дорослими до жебракування;
- незаконні дії батьків, вчинення правопорушення ними або злочинів;
- насильство у сім'ї;
- неповні родини;
- раннє материнство або ранній шлюб;
- новостворені родини одного з батьків.

Для висвітлення практичних аспектів мінімізації явища «діти вулиці» на засадах християнського виховання представимо діяльність таких організацій: «Запобіжна система» виховання й педагогічного мислення св. Івана Боско, Просвітницько-виховна діяльність блаженного О. Піно (Джузеппе) Пульїзі з «дітьми вулиці», Досвід «Кризового центру «діти вулиці» «Карітас-Львів УГКЦ» щодо християнського виховання, Практику соціального служіння протестантів у християнському вихованні «дітей вулиці», які детально розкриємо у наступному розділі магістерської роботи.

РОЗДІЛ 3

МІНІМІЗАЦІЯ ЯВИЩА «ДІТИ ВУЛИЦІ» НА ЗАСАДАХ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. «Запобіжна система» виховання й педагогічне мислення св. Івана Боско

Отець Іван Боско є великим християнським педагогом, опікуном сиріт та дітей, які залишилися на вулиці. Його методи виховання поширені сьогодні по цілому світу, а отці селезіани здійснюють свою діяльність надаючи підтримку дітям сиротам та дітям вулиці.

Отець Боско створив унікальну запобіжну систему, яка функціонує і досі. Варто зазначити, що ще з раннього віку отець Боско вивчав характери своїх друзів, щоб зрозуміти та настановити у вірі своїх друзів, які не поганим, але змушені ними стати через брак піклування про них. Завдяки доброму слову, невеличким подарункам, іграми а також залученню до молитов та релігійним практикам йому вдавалося з великих шибеників зробити слухняних та покірних і сумлінних у навчанні учнів. Так було засноване Товариство Радості, де існувало тільки 2 правила: учасники Товариства повинні були уникати розмов і вчинків, які не повинен робити добрий християнин і старанність у виконанні своїх релігійних і шкільних постанов⁴⁴.

Працюючи з дітьми та юнаками, розповідаючи їм історії, навчаючи їх читати і писати, створення сприятливого дозвілля, проводячи катехизації та співаючи релігійних пісень Отець створює Ораторію, яку відвідує близько

⁴⁴ Боско Іван. *Спогади про Ораторію св. Франциска Сальського з 1815 по 1855 рр.* / Іван Боско; пер. з італ. К. Зінченка. Львів: Дон Боско; Свічадо. 2020 176 с.

50 дітей. Як сам Отець Боско вказує, що найбільше задоволення він отримувал від катехизації, розмовами та іграми з дітьми⁴⁵.

Одного разу він переконався, що хлопці, які виходять з в'язниці потрапляють у добрі руки, знаходять справжніх друзів, гідну роботу, то вони починають нове життя, забувають в'язничне минуле і стають добрими християнами і чесними громадянами. У вихідні дні Отець відвідував в'язниці, спілкувався з хлопцями, які там опинилися, підтримував їх добрими прикладами з Життя Святих та намагався з ними потоваришувати.

Принципи запобіжної системи висвітлені в авторській статті «Принципи запобіжної системи виховання св. Івана Боско.

Основними принципами цієї системи стали: дозвілля, радість, родинна атмосфера, покарання й винагороди, віра, розум і духовність.

«Якщо ти хочеш краще пізнати дитину, то запроси її до гри», часто повторював Дон Боско. Саме дозвіллю він виділяв важливе місце у вихованні молоді, адже ігри та різні види спорту є важливими для нормального розвитку особи. Вони відкривають дитину по новому, вчать проявляти ініціативу та всебічно розвивають молоду людину. «Спорт, музика, театр – це дуже ефективні способи для того, щоб досягнути дисципліни, виховати молодь і привести її до святості»⁴⁶. В Ораторії були обов'язково ігри, забави, прогулянки і цікаві екскурсії.

Радість була «одинадцятим заповіддю» для Отця Боско, «будьте завжди веселими, диявол боїться веселих людей». Він навчав, що для того щоб досягнути святості необхідно добре виконувати свої обов'язки, вести до бага інших людей і бути веселим. Радість базується на присутності Бога в щоденному житті. Якщо ти не маєш миру з Богом – це перша причина для поганого настрою. «Бо радісний настрій має дуже добрий вплив на молоду особу. Радість вбиває нудьгу та відкриває серце і уста. Радість має велику

⁴⁵ Боско Іван. *Спогади про Ораторію св. Франциска Сальського з 1815 по 1855 рр.*

⁴⁶ «Запобіжна система» виховання св. Івана Боско. URL: <https://livingrosary.org.ua/spirituality/items/zapobizhna-sistema-vixovannja-sv-ivana-bosko.html>

силу»⁴⁷. Оскільки сам отець був від природи весекою людиною, то на його думку заняття мали бути цікавими і переплетеними з добрим гумором і жартами.

Атмосфера виховних закладів має бути подібною до родинного дому. Родинна атмосфера налаштовує на безпосередність, повагу і товариство, саме тоді молода людина може бути вислуханою, зрозуміти іншого, допомогти і надати підтримку ближньому. А сам вихователь (аніматор) має дарувати дітям дар духовного батьківства. Отець Боско повторював, що вихователь має бути передусім духовним батьком, а вже потім наставником.

Отець Боско стверджував, що гарний вихователь може обійтися без покарання або звести їх до мінімуму. При правильному використанні запобіжної системи покарання є зайвими, можуть знадобитися лише у крайньому випадку але тільки у лагідній формі. Святий говорив: «Якщо можливо, не карай. Треба зробити неможливим, щоб дитина чинила зло – тоді покарання будуть не потрібні. Ніколи не карай поки не вичерпаєш усі інші засоби»⁴⁸.

У системі християнського виховання покарання – це те, що має допомогти вихованцю виправитися, зробити його кращим. У жодному разі провідник не має карати вихованця, щоб показати свою владу. Дон Боско мав такі інструкції щодо покарань:

1. Не робити з покарання повсякденне явище.
2. Не застосовувати тих покарань, які занижують самооцінку, принижують почуття гідності особи.
3. Карати тільки віч – на – віч, щоб не бачили інші.
4. Не застосовувати покарання коли вихователь роздратований.
5. Не застосовувати колективну відповідальність, а тільки персональну.
6. Ні – тілесному насильству і фізичним покаранням.

38 Б'янко Енцо, Амборджо де Карло. *Отець Боско - приятель молоді*. URL: https://www.truechristianity.info/ua/books/don_bosco/don_bosco_content.php

⁴⁸ Комісія УГКЦ у справах освіти і виховання. *Зрілість і лідерство*. Львів – 2018.

7. Вихователь не повинен вживати лайливих слів до вихованця.

Протягом своєї діяльності Отець не застосував жодного тілесного покарання, але намагався словами переконати своїх вихованців більше не повторювати негативні явища. Також він застосовував «негативні» покарання, тобто позбавлення якоїсь приємності вихованця. Найбільшим покаранням було виключення з Ораторію.

Нагородами в Ораторії були щире задоволення та прихильність вихователя, його довіра, лагідний погляд і добре слово, маленькі приємності та загальні похвали.

Жива віра була рушійною силою педагогічної діяльності Отця Боско. Його педагогіка мала єдину ціль: довірені йому хлопці жили згідно Божих Заповідей і своїм земним життям заслужили собі на вічність з Богом. Стосовно принципу розуму та Отець навчав хлопців трудитися, вивчаючи при цьому різні ремесла. Релігія й розум – то два стовпи, на яких спирається вся виховна система. Духовно – моральному вихованню отець виділяв найважливіше місце.

У центрі релігійного виховання стояли: Сповідь, Причастя і культ Богородиці, які Дон Боско вважав основними джерелами духовного життя особистості. Наука релігії охоплювала такі предмети: катехизм, Святе Письмо та історію Церкви. Згідно ж із вченням Дона Боска релігія має асоціюватися з достойним, цінним і привабливим – реаліями, які підносять людину до Бога, наповнюють її спокоєм і щастям. Дон Боско застерігав від нудних моралізувань педагога. До своєї педагогічної системи він включив Сповідь, як один із найважливіших виховних засобів⁴⁹.

Отже, Дон Боско розглядав виховання як один із елементів євангелізації. Кінцевою метою його педагогіки було сформувати з своїх вихованців добрих християн і чесних громадян, життя і релігія – це одна справа.

⁴⁹ О. Сапеляк. *Превентивна система виховання товариства салезіян* // Народознавчі зошити № 2 (104), 2012, с. 249-255

3.2. Просвітницько-виховна діяльність блаженного

О. Піно (Джузеппе) Пульїзі з «дітьми вулиці»

Отець Джузеппе Пульїзі або отець Піно, був душпастирем, який став відомим завдяки своїй активній просвітницькій діяльності, яка була спрямована на захист дітей та підлітків, від впливу мафії та організованої злочинності. Саме той факт, що священник наважився виривати молодь з рук мафії і стає «перешкодою» для мафії та її босів, не боявся викривати мафіозі у своїх проповідях.

З самого початку свого служіння о. Піно особливо цікавився молоддю та займався соціальними проблемами дітей найбільш маргіналізованих районів міста. Його діяльність полягала в тому, щоб не дозволити дітям наслідувати мафіозі, які для них виглядали як напів-боги, яких всі шанують і яким підкоряються. Займаючись з підлітками, отець пояснював їм, що пошану і похвалу можна здобути не йдучи злочинним шляхом, але варто розвивати свої здібності та ідеї. Тим самим він врятував багато дітей від засилля кримінального світу, де б вони були втягнені у крадіжки, грабежі та збут крадених речей.

Модель священства дона Піно в Бранкаччо була невпізнаваною для босів мафії. Вони завжди демонстрували готовність прийняти і «поважати» священника, який залишився у ризниці, який зосередився на домі та церкві та організував процесії.

Натомість дон Пульїзі вирішив залишити ризницю та поділитися проблемами, небезпеками та сподіваннями свого народу. Його бажання як парафіяльного священника було сприяти визволенню та просуванню свого народу.

Отець Пульїзі був грізним професійним педагогом і зміг розробити нову пастирську методологію, синтез багатьох прочитаних та вивчених авторів, включаючи філософів, теологів, гуманістичних психологів та соціологів. Отець Пульїзі зумів сформувати молодих людей до справжньої молитви, слухання

Божого Слова, а також молодих людей, які молилися за нього, які бачили в ньому провідника, друга, батька.

Щодо діяльності о. Піно, отець Агостіно Зіно – палерміат монастирської громади Дон Діво-Барсотті в Тоскані – написав просвітницьку промову з нагоди першої річниці його смерті о. Зіно сказав, що він не був великим оратором, але священником, слово якого було легким і спокійним. Це було не з-за незграбності чи збентеження, а з-за його бажання спілкуватися, про ідеї які ретельно розмірковував та реалізовував. Він завжди був поруч, коли вам було б приємно чи корисно поділитися хвилиною Радості чи болю. Незалежно від того, де ви зустрічали його, зануреного в групову душпастирську діяльність чи в особисті діалоги чи в підготовку катехитичних або молитовних зустрічей, він завжди вітав вас так, ніби ви дар від Бога. І він ніколи не відсилав вас поспіхом, це було якби він щось отримував від вас, навіть якщо ви йшли до нього лише для короткого привітання. У його руках час розширювався; але було б краще сказати не в його руках, а в його серці, бо лише Любов може розширити внутрішні простори серця, щоб завжди знати, як приймати інших, як він. Де б це не було, і в будь-який час доби - я смію сказати ніч і день - він запропонував тобі ту привітну та заспокійливу посмішку, яка вже була в його євангельському посланні про благодать, якою він жив. Таємницею його стилю давати собі інших можна було лише обрати Милосердя і прийняти за постійне ставлення, будучи вірним цій чесноті, зробило все глибоке в ньому простим і глибоким по-справжньому євангельським⁵⁰.

Дорогоцінними прикладами цих зусиль, які впливали з багатьох дітей, є професійні табори, які отець Пуглісі організовував протягом вісімдесятих років, перш ніж стати парафіяльним священником у Бранкаччо. В умовах повної свободи, без необхідності носити «маски» навколо інших, молодь, яка брала участь у таборах, змушена була відкрити цінності дружби, солідарності, братерства та служіння - одним словом жити у християнському розумінні.

⁵⁰ Офіційний сайт беатифікації о. Джузеппе Пульзі URL: <https://www.beatopadrepinopuglisi.it/cartone-ispirato-a-don-giuseppe-puglisi/>

Отець Пуглісі був дуже важливим професійним аніматором. Сотні молодих людей були сформовані при його свідченням та мали можливість зростати відповідно до християнських цінностей служіння. Він очолює перші професійні групи за участю сотень молодих людей близько десяти років: для них він пропонує періоди співіснування у кілька днів. Як не сказати «так» тижневому досвіду в компанії інших однолітків, щоб обміркувати деякі екзистенційні проблеми та провести час разом. Логістична організація (приготування їжі, прибирання, місцеве розташування, підготовка літургій, пісні, облаштування каплиці) була довірена всім учасникам із ротацією повсякденних завдань: ця модальність призвела до значного рівня соціалізації та відповідальності. Все, щоб було зрозуміло, що колективне благополуччя може виникнути лише завдяки співпраці.

У роки землетрусу в Беліче, і отець, слідуючи друзям Хрестового походу Євангелія, вирішує взяти на себе зобов'язання збирати товари для жертв землетрусу. Серед впалих будинків він створює вівтар для Святої Меси. Він терпляче чекає на вірних, закритих у казармах і з нищівним болем, поки потроху не відчиняться двері, і громада отримає від о. Пульзі розраду Христа, котрий дає себе в Євхаристії.

Таким чином, він проводить кожну зустріч, починаючи з молитви і просячи всіх підготуватися до пожертви та плідної співпраці з іншими. Уважно слухає кожного, емпатійно висловлює точку зору інших, віддаючи перевагу почуттю прийняття; постійно випускає гріхи, щоб стимулювати, вдовольняти, вимагати, дякувати. Його посилене запрошення до медитації, яке послужило дороговказом для тисяч підлітків, яких отець Піно зумів наблизити до Христа.

«Ми повинні намагатися наслідувати своє покликання, – сказав отець Піно,Є – наш проект любові, але ми ніколи не можемо вважати себе сидячими в кінці, ми повинні мати смиренність, совість прийняття запрошення Господа, пройдіться, потім презентуйте побудоване і вмійте сказати: так, я зробив все можливе. Важливо зустріти Христа, жити як він, сповіщаючи про Його

спасительну любов. Приносьте надію і ніколи не забувайте, що кожен, хто на своєму місці, навіть платячи особисто, є одним із будівельників нового світу»⁵¹.

Отець Піно глибоко відчував у власному духовному покликанні, священник як «посвячена» людина, налаштована на Христа, пастиря Церкви.

Ця любов до Бога несла прагнення до правди та соціальної справедливості, що зробило його нестерпним для очей босів мафії в Палермо, «3Р», як його любили називати, знав, як поставити цю пророчу цінність на позачасових стовпах: це спочатку Віра, яка живе і розвивається в медитації Слова і в богословських читаннях, потім особиста і літургійна молитва, щоденне звершення Євхаристії та частота причастя, покаяння.

З цих перших років з'являються його якості духовного наставника та доброго керівника для тих, хто потребує допомоги або, просто, орієнтиром для свого людського та духовного зростання.

Чудовий досвід примирення та людського та духовного зростання – це той досвід, який прожили діти з друзями Присутності Євангелія, які щотижня їхали до Годноно, щоб оживити сімейні цінності. Народився досвід Тижнів Євангелія, плідні зустрічі роздумів та молитви, що починаються від Слова Божого, що, таким чином, стає лакмусовим папірцем для перевірки щоденного життя.

Отець шукав контакти з сім'ями, прагнув увійти у їхнє життя і поділитися з ними Христовою радістю. Він приходив у гості, прагнув зустрічей з молодими людьми. Його вразили люди, яких він оточував: молодь, діти, студенти, домогосподарки.

Особливо цікавився дітьми та молоддю, починав організовувати катехизацію також із використанням технологічних засобів (слайди, фільми для дітей та підлітків, фільми для молоді). Пульзізі організовував кінофоруми та дискусії з молоддю на теми існування соціальної прихильності, стосунки між поколіннями.

⁵¹ Офіційний сайт беатифікації о. Джузеппе Пульзізі URL: <https://www.beatopadrepinopuglisi.it/cartone-ispinato-a-don-giuseppe-puglisi/>

Така «визвольна акція», запропонована дітям міста, дуже важлива: вільно бути дітьми, вільно вчитися, вільно рости в людстві та контактувати з природою. Він почав водити їх до парафіяльного будинку, запропонував їм тиждень спільного життя у контакті з природою та занурення у гру та доброзичливість. Море, якого діти, ніколи його не бачили, а також спільне використання простору та життя було для них досвідом, якого ніколи не було.

Він говорив про культуру, але в той же час він використовував ту ж мову, що і його парафіяни, переважно селяни та пастухи, і його проповіді були водночас повними цитатами, але простими в мовних конструкціях з частими посиланнями на повсякденне життя цих скромних людей.

Він говорив про бідність і практикував її, він говорив про смирення і жив нею. Це було довірою. Він був братом для всіх, завжди говорив «разом», зі своєю громадою допомагав дітям, які опинилися у кризових умовах.

3.3. Досвід «Кризового центру «діти вулиці» «Карітас-Львів УГКЦ» щодо християнського виховання

«Кризовий центр «Діти вулиці» функціонує як дитячий соціальний заклад благодійного фонду «Карітас – Львів УГКЦ» та займається з дітьми від 3-х до 6-ти років. Як правило, діти з багатодітних, малозабезпечених сімей та сімей, які знаходяться у кризових ситуаціях.

Створено умови для належного перебування дітей та їх всебічного розвитку. Їм надається чотириразове харчування, медичних догляд, різноманітне дозвілля спрямоване на гармонійний фізичний та духовний розвиток, а саме діють гуртки з танців, ліплення, живопису, аплікації, вивчення англійської мови та логопедична група.

Головна мета діяльності «Кризового центру «Діти вулиці» – надати належну опіку та виховання дітям, підтримати родини, які опинилися у кризових обставинах, збереження цілісності сім'ї⁵².

⁵² Офіційна сторінка «Карітас – Львів УГКЦ» URL: <http://caritas-lviv.org/>

Починаючи з 2005 року, для підлітків і молоді з малозабезпечених родин, багатодітних сімей та сімей у кризових обставинах «Карітас – Львів УГКЦ» створило середовище довіри, простір для саморозвитку, де кожна дитина має можливість фізично та духовно розвиватися.

Саме такий простір вдалося сформувати завдяки проекту «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні». Даний проект «Карітас – Львів УГКЦ» спеціально втілює для допомоги підліткам, молоді, сім'ї яких знаходяться у складних життєвих обставинах.

Мета цього проекту надати допомогу та консультації підліткам, щодо подолання їхніх труднощів, а також пошук ресурсів для виходу з кризових ситуацій. Діє проект на базі соціального центру для дітей та підлітків, який діє при БФ «Карітас – Львів УГКЦ».

Принципами «Соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні» є:

- комплексність;
- робота над стосунками з оточуючими;
- орієнтація на ресурси;
- потреби та участь;
- добровільність;
- відсутність формальностей;
- гнучкість;
- сприйняття і конфіденційність⁵³.

Метою соціальної роботи з підлітками є створення середовища довіри, яке буде сприяти підліткам у пошуках внутрішніх ресурсів, для вирішення власних проблем, саморозвитку та новий особистісний рівень.

⁵³ Офіційна сторінка «Карітас – Львів УГКЦ» URL: <http://caritas-lviv.org>

Проект сфокусовано на вирішення проблем з якими стикаються підлітки, допомогти їм у тих сферах, в яких найбільше потрібна підтримка, розкриття власного характеру та самореалізації.

Відповідно до поставленої мети працівники соціального центру надихають, заохочують, допомагають у пошуках потрібних ресурсів та можливостей та власного розвитку, використовуючи інтерактивні методи освіти: тренінги, власний життєвий досвід, заняття з елементами пригодницької педагогіки та театру. З підлітками працюють кваліфіковані вихователі, психологи, арт-терапевти, соціальні працівники.

Під час діяльності проекту увага приділяється наданню комплексної соціально-педагогічної, психологічної, консультативної та соціально адаптаційної допомоги, яка містить такі теми:

- безпечні умови проживання;
- особиста гігієна;
- пропагування здорового способу життя;
- переваги збалансованого харчування;
- розвиток соціальних та комунікаційних навичок;
- фінансова грамотність;
- професійна орієнтація;
- допомога з шкільною програмою;
- адаптація у соціальному просторі⁵⁴.

Розкриття даних тем відбувається за допомогою проведення групових занять та тренінгів, квестів, використання «Педагогіки пригод», ігротеки, пікніки, велосипедних та туристичних мандрівок, екскурсій, лекцій, презентацій.

Як зазначають, самі вихованці, соціальний центр – це територія для молоді, яка влаштована дуже зручно для підлітків, є багато вільного простору

⁵⁴ Інтернет сторінка «Кризового центру Карітас – Львів» URL: <http://caritas-lviv.org/proekty-fondu/dopomohaditiam>

для творчості, ігор, спілкування, освоєння навичок, які необхідні для самостійного життя. Це – їхній другий дім для нас, простір безпеки і довіри⁵⁵.

Щороку у січні проводиться звіт – підсумкова зустріч, у якій беруть участь діти і батьки, з якими у центрі проводиться соціально-педагогічна робота. Під час якої пригадуються найкращі моменти за весь рік і ознайомлюються з планами на наступний рік.

Керівник проекту Сергій Майоров відзначає події, які найбільше всі припали до душі. Серед них – дитяче свято з нагоди Міжнародного Дня захисту дітей, літній табір для сімей у Карпатах, відвідини підлітками ранчо «Скарбова гора», акція «Шкільний портфелік», спільний пікнік у Винниківському лісі, навчально-ознайомча зустріч з різноманітними експертами, низка майстер-класів. У 2019 році послуги отримали 63 особи, серед них діти позбавленні батьківського піклування, внутрішньо-переміщені особи, багатодітні та малозабезпечені сім'ї. Також деякі заходи відбуваються за підтримки управління соціального захисту департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради⁵⁶.

3.4. Практика соціального служіння протестантів у християнському вихованні «дітей вулиці»

Соціальна діяльність релігійних організацій в Україні характеризується великою багатоманітністю і пошуком нових сфер для корисного служінню суспільству. Релігійні організації реалізують свої проекти за кошти жертводавців, спонсорських надходжень та за допомогою залучення коштів під конкретні проекти. Варто зазначити, що з метою пошуків оптимальних шляхів реалізації харитативної діяльності у деяких навчальних закладах протестантських конфесій введено окремий предмет «Соціальна робота».

⁵⁵ Інтернет сторінка «Кризового центру Карітас – Львів» URL: <http://caritas-lviv.org/proekty-fondu/dopomohaditiam>

⁵⁶ Інтернет сторінка «Кризового центру Карітас – Львів» URL: <http://caritas-lviv.org/proekty-fondu/dopomohaditiam>

Розглянемо соціальне служіння протестантів з «дітьми вулиці» на прикладі спільнот «Преображення», П'ятидесятників та Євангелістів.

Спільнота «Преображення» для праці з «дітьми вулиці» використовує два проекти «Молодіжка на Фабричній» та підліткове служіння.

Щодо проекту «Молодіжка на Фабричній» на даний момент молодь має потребу в освіті, оскільки у юному віці молода людина прагне знань, укладає фундамент свого життя. Тому спільнота сприяє всебічному розвитку молодих людей, яких у спільноті налічується близько 40.

Завдання даного проекту:

1. Навчання – шляхом проведення різноманітних курсів, тренінгів, додаткової освіти. Оскільки, молода людина має можливість навчатися, а навчання має бути різностороннім.

2. Особисте наставництво. Бути тим, кого молодь хоче бути схожою, а коли людина на яку рівняються, любить Господа. Тому бажання спільноти щоб у кожного був особистий наставника.

3. Свідчення за допомогою проведення вуличних євангелізацій, молода людина розповідає іншим про свій досвід зустрічі з Христом.

4. Поклик. Кожен має займатися тим, для чого Бог покликав його, оскільки Бог працює з кожним за його особистою спромогою.

Кожного першого понеділка місяця є молодіжне спілкування, де обговорюються різні теми, які цікаві молоді. Кілька разів на рік проводяться вуличні євангелізації, виїзні табори, тренінги, конференції. Молодь спільноти «Преображення» здійснює активне соціальне служіння дітям, відвідує безхатченків, залучаються до музичного та іншого служіння⁵⁷.

Щодо підліткового служіння – це праця християн, які прагнуть вказати підліткам дорогу та Христа та закласти у молодих серцях християнські цінності.

Підлітковий вік це час швидких фізіологічних, психологічних, соціальних змін. Саме під час перехідного періоду підлітки опиняються між світом дитини

⁵⁷ Інтернет сторінка Церкви «Преображення» URL: <https://germon.org/>

та незалежності дорослих. Процес становлення особистості – складний процес, під час якого підлітка підстерігає небезпека помилитися та зійти з правильного шляху і потрапити в пастку чи біду. Найчастіше, через брак досвіду молоді люди опиняються у труднощах і проблемах.

Найбільші проблеми у якій потрапляє сучасна молодь – паління, алкоголь, наркотики, субкультура, самотність, негативний вплив однокласників, низька самооцінка, кохання та перші стосунки, вибір майбутньої професії, засоби масової інформації.

Метою даного служіння є:

- створення теплої атмосфери, в якій підліток відкриє своє серце на Боже Слово та стане послідовником Христа;
- праця над розвитком взаємовідносин молодих людей з Богом, батьками, однолітками, сприйняття самого себе;
- побудова взаємин у малих групах між підлітками;
- виховання молодих людей до дорослого життя, праці та служінні іншим.

Провідники служіння намагаються вплинути на підлітків, щоб вони змогли збагнути свої проблеми і почати їх вирішувати. Тоді труднощі перестануть бути перешкодою для досягнення мети і обов'язково принесуть успіх у житті⁵⁸.

П'ятидесятники проводяться активне служіння з дітьми-сиротами, хворими та безпритульними. Даній категорії надається допомога різного плану: матеріальна, психологічна, педагогічна, працюють центри, які надають психологічну допомогу та стимулюють безпритульних дітей повернутися додому. Також передбачено створення соціальних гуртожитків для молодих людей від 14 до 21 років, які пройшли реабілітацію і під наглядом вихователів готуються до самостійного життя. Починаючи з 2001 року «Службою порятунку дітей» було розроблено програму реабілітації «дітей вулиці». В рамках цієї програми в м. Києві створено мережу центрів допомоги безпритульним та безоглядним дітям, заняття у яких сприяє їхній ресоціалізації.

⁵⁸ Інтернет сторінка Церкви «Преображення» URL: <https://germon.org/>

На сьогоднішній день створено та функціонують 16 дитячих будинків, у яких проживає 285 дітей та підлітків. Церковними громадами утримуються 11 прийомних сімей, 6 дитячих будинків сімейного типу, де проживають 95 прийомних дітей. Створюються обласні молодіжні ради, клуби, громадські організації, які пропагують здоровий спосіб життя.

Одним з найбільш щорічних заходів є « Всеукраїнський з'їзд молоді» в Житомирській області, де близько 5 тисяч молоді з різних областей України, живуть 7-10 днів у наметах, щоденно проводячи щоденні зустрічі. Метою проведення з'їзду є фізична і духовна віднова молоді, не тільки п'ятидесятників, але і представників інших конфесій. Як свідчать результати з'їзду, то після нього відбуваються якісні зміни у світогляді та характері молоді. Також щороку на з'їзд запрошують гостей з закордону, українських політиків, працівників, які відповідають за працю з молоддю з різних конфесій⁵⁹.

Евангельські церкви також долучаються до праці з дітьми вулиці. Громадська організація «Нова надія» та служіння «Діти вулиці», які функціонують на базі евангельських церков здійснюють регулярне годування дітей, які живуть на вулиці. З такими дітьми проводяться розмови, психологічні консультації, видається при необхідності потрібний одяг.

Також за підтримки національної програми «Ключ» здійснюється виховання дітей на засадах християнської моралі, проводяться евангелізаційні заходи при клубах «АВАНА», «Майбутнє України», діє потовий відділ і програми поштового і телефонного спілкування «Друг по листуванню» та «Алло друг».

Для розвитку талантів дітей та залучення дітей вулиці до християнського середовища створені «Християнський ляльковий театр», організовуються літні табори, дитячі клуби, проводяться екскурсії та поїздки.

Окрім того, функціонує програма «Республіка Пілігрим», яка тісно співпрацює з державними органами влади, департаментами соціальної політики, службами у справах сім'ї.

⁵⁹ О. Ф. Калабський. Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 10

У рамках цієї програми реалізовується проект «Отчий дім», який допомагає дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах, варто зазначити, що цей проект був першим який був спрямований на проблему безпритульності та бродяжництва. Зараз цей проект відомий за межами України.

Якщо на початку це були розмови і роздача їжі, то зараз це комплекс заходів, щодо реабілітації дітей, які проживали у кризових обставинах. Це заходи щодо виховання та подальшої адаптації до життя. Активно функціонує Центр соціально-психологічної реабілітації, літні табори «Острів скарбів», «Крок до самостійності», де щомісяця надається допомога близько 5000 дітей. Багато вихованців знайшли своїх нових батьків дякуючи волонтерам та працівникам «Отчого дому».

Варто вказати, що даний проект починав свою роботу, коли у законодавстві не було визначено і закріплено поняття «безпритульні діти», «соціальні сироти», «діти позбавлені батьківського піклування». Тому найпершим завданням була плідна співпраця з державними органами, щодо захисту дітей, які перебувають у кризових обставинах.

Ще одним з напрямків діяльності є «Служба порятунку дітей», яка займається безпритульними та бездоглядними дітьми. За період її існування було створено і відпрацьовано алгоритми поетапної допомоги дітям. Починаючи з 2003 року функціонує Денний центр допомоги дітям, де 473 дитини пройшли реабілітацію, 213 – повернулися до своїх родин, 24 – влаштовано у будинки сімейного типу, 178 – надано медичну допомогу. Також був створений соціальний гуртожиток, для забезпечення тимчасовим житлом дітей у кризових обставинах, які з різних причин вимушені жити на вулиці⁶⁰.

З 2003 року працює Центр соціально-психологічної реабілітації, при якому дітей підготовлюють до повернення у свою чи прийомну родину. Головною метою даного Центру є заохотити дітей залишити життя на вулиці, а їхніх

⁶⁰ Інтернет ресурс URL: <https://poklik.org/sotsialne-sluzhinnya-yevangelskyh-hrystyian>

батьків мотивувати до здорового способу життя і відновлення сімейних відносин.

З 2005 року відкрито Центр медико-соціальної допомоги. Центр надає можливість безпритульним та бездоглядним дітям пройти медичне обстеження та курси лікування від інфекційних та шкіряних захворюваннях, обстеження на ВІЛ.

З 2009 року починає функціонувати Спортивний центр «Чисті серця», який за допомогою спорту здійснює реабілітацію дітей вулиці. Вихованці даного центру отримують кубки та перші місця з вуличного футболу⁶¹.

Отже, завдяки активному служінню безпритульним та бездоглядним дітям, реалізовується духовне служіння суспільству, адже завдяки праці багатьох соціальних проектах явище бездоглядності дітей мінімізується і вдається поступово ресоціалізувати дітей.

Висновки до третього розділу

Запобіжна система отця Івана Боско є однією з кращих педагогічних систем. Дон Боско розглядав виховання як один з елементів євангелізації. Кінцевою метою його педагогіки було сформувати з своїх вихованців «добрих християн і чесних громадян, життя і релігія – це одна справа. Скільки хлопців, які скиталися по вулицях він повернув до християнства і деякі з вихованців його Ораторію стали святими.

Отець Джузеппе Пульїзі продовжив працю з дітьми вулиці. Його служіння полягало в тому, щоб забрати дітей та підлітків від прислугуванню мафії та авторитетів. Він зумів показати людям, що тебе можуть поважати не через членство у мафіозних колах, а через великі загальнолюдські якості. Він активно проводив дозвілля з дітьми, організовував футбольні матчі, залучав їх до волонтерства, відвідував сім'ї, під час яких пояснював правди віри, розповідав

⁶¹ Володимир Богомаз. *Соціальне служіння протестантських церков у духовно – моральному вихованні шкільної молоді.* URL: <https://naub.oa.edu.ua/2010/sotsialne-sluzhinnya-protestantskyh-tserkov-u-duhovno-moralnomu-vyhovanni-shkilnoji-molodi>

про життя святих, відповідав на найбільш проблемні питання і завжди говорив про Божу Любов. Велике серце отця і постійна місійна діяльність серед мафії, розтоплювала серця і люди заново відкривали для себе Бога.

Українська Греко – Католицька Церква не залишилася осторонь мінімізації явища діти вулиці. У Карітасі активно проводяться заходи, до яких залучаються бездоглядні і безпритульні діти, а також діти з кризових родин. Кризовий центр Карітас – Львів УККЦ проводить різні дозвіллеві заходи для даної категорії дітей, а щороку у січні відбувається підсумкова зустріч у якій беруть участь, як діти так і волонтери де діляться своїми враженнями за рік і діляться планами на наступний.

Протестантські церкви теж долучаються до даної ініціативи. У різних церквах є свої служіння, проекти, громадські організації та волонтери, які допомагають дітям вулиці стати на шлях навернення. Також багато проектів спрямовано на розвиток талантів цих дітей і їхню ресоціалізацію, щоб знову відродити довіру до оточуючих і суспільства.

ВИСНОВКИ

За підсумками дослідження соціально-педагогічних аспектів християнського виховання дітей вулиці, представимо наступні висновки:

1) Висвітлено історико-теоретичні підходи духовно-релігійних традицій в українській освіті. З проаналізованих матеріалів, констатуємо, що Володимир Мономах вважав, що діти мають виховуватися на позитивному прикладі своїх батьків. К. Ушинський наголошував, що духовність формується за допомогою двох речей виховання і науки. Г. Ващенко дійшов висновку, що ідеальна людина – глибоко релігійна людина. Вчений зазначав, що гармонійне виховання молоді можливе під гаслом служба Богові і Батьківщині.

2) Проаналізовано наукові розвідки вчених щодо асоціального явища «діти вулиці», як анорму світу дитинства. Дослідження українських та закордонних вчених трактують безпритульність у двох аспектах: соціальному (з точки зору соціальних умов у суспільстві в якому проживає дитина), психологічному (внутрішні чинники і мотивація дитини покинути дім).

3) Представлено змістові характеристики базових понять та категорій дослідження; з'ясовано специфіку, причини та тенденції явища «діти вулиці». «Діти вулиці» є водночас безпритульними, бездоглядними, соціальними сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування. На даний момент наявна тенденція до збільшення «дітей вулиці» оскільки, стає модною субкультура «дітей вулиці», при якій діти відчувають насолоду від перебування на вулиці, жебракуючи, це своєрідний протест проти батьківського виховання.

4) Окреслено «запобіжну систему» виховання й педагогічне мислення св. Івана Боско, просвітницько-виховну діяльність блаженного О. Піно (Джузеппе) Пульїзі з «дітьми вулиці». Запобіжна система отця Івана Боско є однією з кращих педагогічних систем. Кінцевою метою його педагогіки було сформувати з своїх вихованців «добрих християн і чесних громадян, життя і релігія – це одна справа. Отець Джузеппе Пульїзі продовжив працю з дітьми вулиці. Його служіння полягало в тому, щоб забрати дітей та підлітків від прислугуванню мафії та авторитетів. Він зумів показати людям, що тебе

можуть поважати не через членство у мафіозних колах, а через великі загальнолюдські якості. Він активно проводив дозвілля з дітьми, організовував футбольні матчі, залучав їх до волонтерства, відвідував сім'ї, під час яких пояснював правди віри, розповідав про життя святих, відповідав на найбільш проблемні питання і завжди говорив про Божу Любов.

5) Описано практики: «Кризового центру «діти вулиці» «Карітас-Львів УТКЦ» щодо християнського виховання; соціального служіння протестантів у християнському вихованні «дітей вулиці». Кризовий центр Карітас – Львів УТКЦ проводить різні дозвілєві заходи для дітей вулиці, бездоглядних та безпритульних дітей, щороку у січні відбувається підсумкова зустріч у якій беруть участь, як діти так і волонтери де діляться своїми враженнями за рік і діляться планами на наступний. Протестантські церкви теж долучаються до даної ініціативи. У різних церквах є свої служіння, проекти, громадські організації та волонтери, які допомагають дітям вулиці стати на шлях навернення. Також багато проектів спрямовано на розвиток талантів цих дітей і їхню ресоціалізацію, щоб знову відродити довіру до оточуючих і суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. С. К. Стефанюк *«Християнська педагогіка: Плекання кращих людських чеснот. Навчальний посібник.* — Харків, видавництво «Кроссруд». — 2010, с. 67.
2. Катерина Шафран. *Повчання В. Мономаха дітям як поради батькам для доброго виховання дітей.* № 6(145), червень 2012.
3. Козацька педагогіка і навчально – виховний процес у закладах освіти. Збірник статей. - Кам'янець – Подільський. - 2018 Подільський. – 2018.
4. Ушинский, К.Д. *О нравственном элементе в русском воспитании / К . Д . Ушинский // Избранные произведения.* — М. ; Л., 1946. — С. 148–195.
5. Ващенко Григорій. *Виховний ідеал // Полтавський вісник.* – 1994. с. 94
6. Івах С. М. *Принципи та методи християнського виховання.* – Дрогобич, 2008. – 136 с
7. Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха».* Львів 2012, 241.
8. Шептицький А. *Християнська родина. Пастирський лист до духовенства і вірних станіславської єпархії.* Вибране: 365 днів з Великим Митрополитом. Роздуми на щодень / Вид. четверте. – Жовква : Місіонер, 2017. – 568 с.
9. с. д-р Луїза Цюпа. *Основні принципи християнського виховання у світлі вчення митрополита Андрея Шептицького // Науковий вісник Мелітопільського державного педагогічного університету № 2 (17), 2016 — с. 254 – 259 .*
10. Осборн Рік. *Біблійні секрети виховання/ Рік Осборн; пер. з англ. О. Пушак.* – Львів : Свічадо, 2015 – 88- 89
11. Патріарша Катехитична комісія УГКЦ *«Передача катехизи. Виховувати у вірі сьогодні. Апостольське поучення про катехизу в наш час Вселенського Архисерея Івана Павла II».* – Львів, видавництво «Свічадо», 2008.
12. Доповідь Блаженнішого Святослава *«Католицька освіта в Україні – країні швидких свідоглядних трансформацій»* Виховувати у свободі, правді та

любові.Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіту. – Львів : Свічадо, 2017. – 576 с.

13. Конгрегація Католицької освіти *«Лист – циркуляр високопреосвященнішим главам єпископських конференцій про викладання предмету релігії у школі»*

Виховувати у свободі, правді та любові.Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіту. – Львів : Свічадо, 2017. – 576 с.

14. Кравчук Л. Ф. *Теоретичні аспекти дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні // Теорія та практика державного управління* вип. 2(33). 2011р. С.45 - 50

15. Тимкович І. І. *Співвідношення понять «діти вулиці», безпритульні, бездоглядні, соціальні сироти та діти позбавлені батьківського піклування.*с.84.

16. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо – селянського уряду України.

17. Діти вулиці. Політика дитинства. Звіт ради Європи за 1994 р.

18. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 02.06.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>

19. Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей позбавлених батьківського піклування URL: <https://sociology.knu.ua/uk/library/socialne-siritstvo-v-ukrayini-ekspertna-ocinka-ta-analiz-isnuyuchoyi-v-ukrayini-sistemi>

20. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

21. Посібник з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми дітьми. Київ – 2010. С.

22. Соціальна робота: технологічний аспект:Навч. Посіб/ за ред. А.Й. Капської. – К.: Центр навч. Літ-ри,2004.- 2004.- 352 с.

23. Наказ міністра внутрішніх справ « Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19 грудня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

24. Постанова Кабінету Міністрів України « Про затвердження типових положень про службу у справах дітей» від 30 серпня 2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF>
25. Парфанович І.І. Соціальна профілактика, курс лекцій. Тернопіль, ТДПУ, 2009. – 159с.
26. Офіційний сайт газети «Тиждень». URL: <https://tyzhden.ua/News/36520>.
27. Мунтян І. В. *Дитяча безпритульність як субкультура в сучасному українському суспільстві*. Дисертація. Одеса .2017 .
28. Боско Іван. *Спогади про Ораторію св. Франциска Сальського з 1815 по 1855 рр.*/ Іван Боско; пер. з італ. К. Зінченка. – Львів: Дон Боско; Свічадо. – 2020 – 176 с.
29. «Запобіжна система» виховання св. Івана Боско. URL: <https://livingrosary.org.ua/spirituality/items/zapobizhna-sistema-vixovannja-sv-ivana-bosko.html>
30. Б'янко Енцо, Амборджо де Карло. *Отець Боско - приятель молоді*. URL: [:https://www.truechristianity.info/ua/books/don_bosco/don_bosco_content.php](https://www.truechristianity.info/ua/books/don_bosco/don_bosco_content.php)
31. Комісія УГКЦ у справах освіти і виховання. *Зрілість і лідерство*. Львів – 2018.
32. О. Сапеляк. *Превентивна система виховання товариства салезіян*//Народознавчі зошити № 2 (104), 2012, с 249 - 255
33. Офіційний сайт беатифікації о. Джузеппе Пульїзі. URL: <https://www.beatopadrepinopuglisi.it/cartone-ispirato-a-don-giuseppe-puglisi/>
34. Офіційна сторінка «Карітас – Львів УГКЦ» URL: <http://caritas-lviv.org/>
35. Інтернет сторінка «Кризового центру Карітас – Львів» URL: <http://caritas-lviv.org/proekty-fondu/dopomoha-ditiam>
36. Інтернет сторінка Церкви «Преображення» URL: <https://germon.org/>
37. О. Ф. Калабський. Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 10
38. Інтернет ресурс. URL: <https://poklik.org/sotsialne-sluzhinnya-yevangelskyh-hrystyuan>

39. Володимир Богомаз. *Соціальне служіння протестанських церков у духовно – моральному вихованні шкільної молоді*. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2010/sotsialne-sluzhinnya-protestantskyh-tserkov-u-duhovno-moralnomu-vyhovanni-shkilnoji-molodi>
40. Посібник з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми. Київ . 2010.
41. Горобець І.В. *Профілактика дитячої безпритульності та бездоглядності як напрям діяльності органів державної влади*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_2_50